

Z dziejów polskiej edukacji, cz. 4

DANUTA NIKITENKO

Weź tyle, ile potrzebujesz,

daj tyle, ile możesz...

/ Sokrates /

Odzyskanie niepodległego państwa polskiego, umożliwiło Polakom dostęp do wiedzy, zdobywania kwalifikacji zawodowych, jak również pobudziło oczekiwanie na możliwości jakie utworzy nowy rząd. Jedną z takich możliwości była realna powszechnie dostępna edukacja. Wprawdzie idea powszechnego nauczania pojawiła się już w XVIII wieku to jednak dla Polaków wyglądało to bardzo różnie pod rządami zaborców. Powszechnie panował analfabetyzm i tak na przykład w zaborze rosyjskim był przytłaczająco wysoki, ponieważ aż 60 procent mieszkańców zaboru nie potrafiło ani czytać, ani pisać. Dlatego przed rządem niepodległej Rzeczypospolitej stanęło poważne wyzwanie stworzenia jednolitego mocnego i stabilnie funkcjonującego systemu oświaty. Obowiązek szkolny, bezpłatny oraz powszechny dostęp do szkoły podstawowej zagwarantowała konstytucja marcowa z 17 marca 1921. Przy czy już 17 lutego 1922 roku została uchwalona ustawa o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych.

Dla porównania „W 1918 roku na terenie byłego Królestwa Polskiego funkcjonowało 10.356 szkół, a w 1923 roku już 11.555. Jednocześnie liczba uczniów z 868.750 wzrosła do 1.239.442. Według statystyk z roku szkolnego 1920/1921 na 100 km² w Polsce przypadało średnio – 6,9 szkoły. W krajach Europy Zachodniej średnia ich liczba przekraczała – 10. W Belgii było aż – 25, we Francji ponad – 15, jednak w sąsiednich Niemczech tylko... 11 szkół”.

1

Od wyboru właściwej osoby na stanowisko ministerialne zależało powodzenie wszystkich idei, które stanowiły o rzeczywistych zmianach odradzającego się państwa polskiego. Wybierane osoby na to odpowiedzialne

¹ <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/edukacja-w-ii-rzeczypospolitej/> [dostęp:5.04.2020]

i zaszczytne stanowisko, miały swoim doświadczeniem i kompetencjami przywołać idee wolnościowe w narodzie oraz przygotować społeczeństwo do podejmowania trudnych wyzwań dla scalającego się państwa oraz podnoszenia rozbitej gospodarki i kultury za pomocą edukacji.

B i o g r a m y osób pełniących stanowiska ministerialne edukacji w

II Rzeczypospolitej – (od okresu zaistnienia państwowości w roku

1918 do wybuchu drugiej wojny światowej)

- prof. **Demiński Bronisław** (1858 – 1939); polski historyk; polityk; dyplomata; działacz państwowy; wykładowca akademicki (Uniwersytet Warszawski, Poznański Lwowski – także również rektor). Urodził się 14 sierpnia 1858 roku w miejscowości Komorza Mała w rejonie Tucholi. Z pochodzenia bogaty ziemianin – syn Teodora (herbu Rawicz) i Nepomuceny zd. Jasińska;

Po ukończeniu *szkoły powszechnej* dalszą naukę kontynuował w *gimnazjum*, początkowo w Chojnicach, a następnie w *gimnazjum im. Marii Magdaleny* w Poznaniu. Z chwilą uzyskania pozytywnego egzaminu dojrzałości, podjął studia nauczycielskie historii na *Uniwersytecie* w Berlinie studiował również we Wrocławiu. Specjalizował się w historii powszechnej schyłku XVIII wieku. Najprawdopodobniej wtedy, pozostając pod opieką Jacoba Caro, napisał rozprawę doktorską: *Die Beschickung des Tridentinums durch Polen und die Frage vom Nationalconcil*, którą obronił na Uniwersytecie Wrocławskim w roku 1833. W latach 1885-1886 prowadził szerokie badania archiwalne w Rzymie, czego owocem była praca: *Wybór Piusa IV* (w roku 1886 uzyskał za nią tytuł – *doktora habilitowanego* – pozostając wtedy pod opieką prof. Smolki). Ten niewątpliwy awans naukowy pozwolił mu na objęcie kierownictwa Katedry Historii Powszechnej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, ponieważ od roku 1891 był mieszkańcem Lwowa. Jako profesor *Uniwersytetu Lwowskiego im. Jana Kazimierza* od roku 1892, zajmował się problematyką dziejów papieżstwa okresu XV i XVI wieku. Ponadto należał do czynnych członków Komisji Egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół gimnazjalnych oraz szkół realnych, pozostając na stanowisku rektora tej uczelni w latach 1907-1908. W roku 1900 został przyjęty w poczet członków *Polskiej Akademii Umiejętności* (PAU). W latach 1914-1918 był posłem do parlamentu Austrii. Od 1918 roku pozostawał wykładowcą zagadnień historii Polski na *Uniwersytecie Warszawskim*. W

latach 1918-1922 był również *posłem* Sejmu Ustawodawczego z ramienia *Klubu Pracy Konstytucyjnej* (w roku 1921, za udział w umożliwieniu wyboru prof. Stanisława Grabskiego na – przewodniczącego *Komisji Spraw Zagranicznych*, został usunięty z szeregów tego klubu). Następnie był członkiem *Zjednoczenia Ludowo-Narodowego*. Przy czym od roku 1923 był też wykładowcą *Uniwersytetu Poznańskiego*. Jako osoba dużego zaufania publicznego był przedstawicielem państwa polskiego w *Unii Międzyparlamentarnej*, *Międzynarodowym Towarzystwie Przyjaciół Ligi Narodów* oraz *Międzynarodowej Komisji Ekonomicznej*; pracownik *Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* (MWRiOP) w randze podsekretarza stanu w latach 1919-1930.

Zaangażowany w ruch katolicki – przewodniczył m.in. *Kongresowi Eucharystycznemu* w Poznaniu, a w latach 20 XX wieku zyskał nawet godność *tercjana* zakonu *franciszkanów*.

W latach 1923-1939 był prezesem *Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Autor wielu publikacji na łamach czasopism, m.in.: „Czas”, „Dziennik Poznański”, „Kurier Warszawski”, „Słowo Polskie”. Stworzył wiele cennych prac historycznych, m.in.: *Papiestwo wobec upadku Polski* (1893), *Tajna misja Ukraińca w Berlinie* (1896), *Źródła do dziejów II i III rozbioru Polski* (1902), *Korespondencja Stanisława Augusta z księciem Józefem Poniatowskim* (1904).

Bardzo aktywnie uczestniczył w polskich i międzynarodowych zjazdach historyków, m.in. w roku 1900 w Krakowie, 1903 w Rzymie, w 1923 w Brukseli, w 1928 w Oslo. W roku 1933 formalnie przeszedł w stan spoczynku jako wykładowca akademicki. Nadal jednak pozostawał bardzo czynnie zaangażowanym w prace społeczne i badawcze na płaszczyźnie historii swojej uczelni. Do najważniejszych pozostałych po nim dzieł niewątpliwie zaliczyć można m.in.: *Nowsza historiografia niemiecka* (1886); *O materiałach do dziejów Polski wieku XVI i XVII* (1886); *Leon XIII wobec prądów współczesnych* (1893); *Papiestwo wobec upadku Polski* (1893); *Uzkania stuleci* (1903); *Ostatni wielki mistrz zakonu niemieckiego* (1925).

W odradzającym się państwie polskim po okresie zaborów został p i e r w s z y m kierownikiem resortu edukacji w dniach 5-17 września 1918 r., a następnie na stanowisku wiceministra tegoż resortu w latach 1918-1920.

Po wybuchu drugiej wojny światowej w chwili zajęcia miasta Poznania przez niemieckich okupantów w roku 1939, podczas akcji „brania zakładników”,

zgłosił się „na zastępstwo” za prof. Zygmunta Wojciechowskiego, ten jednakże zrezygnował z „przysługi”. Profesor Bronisław Dembiński zmarł 23 listopada 1939 roku z powodu paraliżu w zamienionym na szpital wojenny klasztorze *elżbietanek* w Poznaniu. Tam też został pochowany.

- **Dubiel Gabriel** (1880 – około 1943); nauczyciel; polityk ruchu ludowego; filozof. Urodził się 24 marca 1880 roku w rodzinie inteligenckiej, w miejscowości Pałuszycy z rejonu Dąbrowy Tarnowskiej. Gimnazjum ukończył w Tarnowie.

Podczas edukacji w gimnazjum należał do nielegalnej młodzieżowej organizacji „*Promień*”. Następnie studiował filozofię na *Uniwersytecie Jagiellońskim* w Krakowie, pozostając w okresie studiów prezesem Czytelni Akademickiej im. *Adama Mickiewicza*. Po studiach i służbie wojskowej, podjął pracę jako nauczyciel w *Gimnazjum św. Anny* w Krakowie. Skutkiem zatargów z Radą Szkoły, zmieniał miejsce pracy, pozostając nauczycielem *języka polskiego i historii* – uczył wtedy w gimnazjum m.in. w Mielcu, Lublinie, Tarnowie. Jednocześnie na terenach *Królestwa Polskiego* rozwijał polskie szkolnictwo średnie, za co został w rezultacie wydalony z zaboru rosyjskiego.

Od roku 1903 zaangażowany był w działalność ruchu ludowego. W 1911 roku był jednym ze współtwórców *Uniwersytetu Ludowego* oraz organizacji „*Sokół*” (pełnił stanowisko *naczelnika*) w Tarnowie. Aktywny działacz ruchu ludowego – od roku 1912 członek *Polskiego Stronnictwa Ludowego* (w latach 1912-1913 był jednym z członków Rady Naczelnej). Kiedy nastąpił rozłam organizacyjny, opowiedział się za powstającym wówczas *Polskim Stronnictwem Ludowym „PIAST”*. Na Kongresie 1-2 lutego 1914 r. wybrano go *sekretarzem* Zarządu Głównego. W I wojnie światowej był oficerem armii austriackiej walczącym na froncie wschodnim, zacieśniając jednakże bliższe kontakty z polskimi organizacjami niepodległościowymi – szczególnie z *Polską Organizacją Wojskową* (POW). Członek Konwentu „Organizacji A”, a po I wojnie światowej, czynnie włączył się w ruch niepodległościowy jako jeden z członków „*Związku Legionistów*”. Od roku 1918 współorganizował i jednoczył ruch ludowy na terenach byłej Galicji i Królestwa Polskiego, czego rezultatem był – *I Zjazd Inteligencji Ludowej* w Krakowie. Uczestniczył w *wojnie polsko-bolszewickiej* i *III powstaniu śląskim* (jeden z uczestników plebiscytu na Górnym Śląsku). Był też jednym z organizatorów umiejscowionego początkowo w Bytomiu, a potem w Szopienicach – *Towarzystwa Obrony Kresów Zachodnich*. W latach 1922-1927 *poseł* na Sejm z listy PSL „Piast” (w latach 1921-1923 pozostawał członkiem tej partii w

Radzie Naczelnej). Po okresie zamachu majowego w roku 1926, został przeniesiony do pracy jako nauczyciel do Wadowic, a po krótkim okresie – na emeryturę, skutkiem czego opuścił wtedy szeregi „swojej” partii. Przez całe życie gromadził pozycje bibliograficzne „ruchu ludowego” – były to zarówno *książki*, jak i *prasa, plakaty, ogłoszenia*, większość niestety zaginęła w trakcie działań II wojny światowej. Współtworzył i współredagował m.in.: „*Sztandar Polski*” (w 1919), „*Przewodnik Wiejski*” (w 1920), „*Wolę Ludu*” (w 1921). Autor opracowań m.in.: *Wpływ poezji Zygmunta Krasińskiego na twórczość poetycką Kornela Ujejskiego*, *Powieści ludowe Kraszewskiego*.

Minister resortu oświaty w lubelskim Tymczasowym Rządzie Republiki Polskiej w okresie od 1918-1919 roku;

Aresztowany w roku 1942 przez gestapo, był przetrzymywany i często przesłuchiwany w więzieniu w Tarnowie, a następnie wywieziony i zamordowany w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, najprawdopodobniej około roku 1943.

- **Prauss Ksawery Franciszek** (1874 – 1925); używał również pseudonimu – „*Górnik*” lub „*Leopold*”; Urodził się w listopadzie roku 1874 w miejscowości Świniary k/Kielc na terenie Królestwa Polskiego, w rodzinie ziemiańsko-inteligenckiej;

Ukończył *III Gimnazjum* oraz *Prywatną Szkołę Realną* Górskiego, dalszą naukę kontynuował w Petersburgu, gdzie uzyskał pozytywny egzamin maturalny. Następnie podjął studia – początkowo w *Instytucie Górniczym*, a dalej w *Petersburskim Instytucie Technologicznym*. Pedagog i zaangażowany działacz ruchu robotniczego – od roku 1895 członek *Polskiej Partii Socjalistycznej* (PPS) czynnie agitujący Polaków na obszarze Petersburga. We współpracy z rewolucjonistami rosyjskimi używał konspiracyjnych pseudonimów – „*Leopold*” oraz „*Górnik*”. W roku 1897 był jednym z głównych organizatorów tzw. „*granicy*” w rozprzestrzenianiu zakazanej literatury i „*bibuły*” rewolucyjnej z Londynu na linii: Sztokholm-Wyborg-Petersburg. W roku 1900 uczestniczył w przygotowaniu ucieczki późniejszego polskiego marszałka Józefa Piłsudskiego ze szpitala w Petersburgu. Zaangażowany w ruch niepodległościowy, zorganizował na terenie Ukrainy (w Kijowie) w 1901 r. tajną drukarnię nielegalnej prasy – „*Robotnik*”, za którą rok później (1902), został aresztowany i więziony w Petersburgu i Warszawie. Od roku 1906 czynny w odłamie PPS – *Frakcja Rewolucyjna*. Za działalność rewolucyjną więziony w *X Pawilonie Cytadeli*

Warszawskiej i skazany na opuszczenie granic *Królestwa Polskiego* emigrował do Francji. Tam studiował na *Sorbonie* geologię, mineralogię i geografię fizyczną.

W 1911 r. powrócił do kraju, osiedlił się w Zakopanem i założył wraz z żoną – *szkołę koedukacyjną* (zyskała później nazwę – *im. Staszica*), w której promował m.in. – nowoczesne metody pracy pedagogicznej, możliwe najlepsze wówczas wyposażenie pracowni, wspaniałe warunki lokalowe, oraz wycieczki w góry i na narty (w ramach troski o rozwój fizyczny ucznia). W roku 1913 był pomysłodawcą i współtwórcą pierwszej *stacji meteorologicznej* na Hali Gąsiennicowej. Uczestnik I wojny światowej w charakterze komisarza cywilnego *I Brygady Legionów*. Od roku 1915 pozostawał delegatem *Naczelnego Komitetu Narodowego*, organizującym wówczas polską oświatę na terenie byłych zaborów „państw centralnych” – od 30 maja roku 1915. Współorganizował i kierował *Centralnym Biurem Szkolnym*. Założył wówczas m.in. 23 *Nauczycielskie Stowarzyszenia*. Czynnie działał dla środowiska naturalnego. Był pierwszym członkiem *Państwowej Rady Ochrony Przyrody* w Polsce, a w 1920 r. opracował m.in. założenie – *Podział Tatr na strefy ochronne*. Od lutego roku 1919 był jednym z członków *Rady Miasta Warszawy* – pełnił w tym czasie również godność wiceprezesa *Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych*. Współtworzył i współredagował wówczas także gazetę „*Głos Nauczycielski*”.

Na stanowisku ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* od 17 listopada 1918 r. – 16 stycznia 1919 roku. Autor popularnego wtedy tzw. „*PROGRAMU PRAUSSA*” w którym proponował: zjednoczenie całego ówczesnego szkolnictwa na obszarze niepodległej Polski. Opracował i wdrażał całościowy projekt ustaw szkolnych o charakterze porządkującym i ujednoczającym polski ustrój szkolny odradzającego się państwa. Przygotował i realizował projekt powszechnego obowiązku szkolnego (na podbudowie siedmiu klas *szkoły powszechnej*) przy wprowadzeniu szkolnictwa bezpłatnego. Inspirował szkolnictwo ze świeckim nauczycielstwem, a tym samym usunął tzw. „przymus religijny” w szkołach (obowiązek uczęszczania na lekcje religii pozostawał od tej pory w gestii rodziców, zgodnie z deklarowanym przez nich wyznaniem). Zaproponował stosowanie w praktyce pedagogicznej metod wymuszających na uczniach zdolności postrzegania, krytycznego myślenia i czynności samozachowawczych. Proponował połączenie systemu *wychowania przedszkolnego z nauczaniem początkowym* jako *szkołą powszechną*. Akcentował rolę i znaczenia szkolnictwa zawodowego. Promował

wszechstronny rozwój tzw. „*oświaty pozaszkolnej*”. Wspierał stałe przygotowywanie nowych kadr pedagogicznych z jednoczesnym doksztalcaniem już funkcjonujących. Wydał *dekret* dotyczący uposażenia placowego nauczycieli. Wprowadził aktem prawnym w codzienne użycie nazwę – *szkoła powszechna*. Spowodował, iż zawód *nauczyciela* został podniesiony do rangi „urzędnika państwowego” z 30-godzinnym pensum tygodniowym. Przygotował także dekret – „*O obowiązku szkolnym*” (został wprowadzony dopiero po jego ustąpieniu z dniem – 7.02.1919 roku). Opracował rozporządzenie prawne dotyczące szkolnictwa *mniejszości narodowych* – proponował przy tym zachowanie nauczania w „języku narodowym” z wyznaczeniem dla poszczególnych placówek nauczania.

Zmarł Ksawery Franciszek Prauss w miejscowości Arco – we Włoszech 14 grudnia 1925 r., gdzie przebywał na leczeniu nabytej w latach młodości gruźlicy. Spoczął na ziemi włoskiej. Po jego śmierci została rodzina: żona Zofię (późniejszy aktywny żołnierz ZWZ-AK), oraz dwie córki: Jadwiga i Ewa (późniejsza żona Stanisława Płoskiego z Kedywu AK, matka Zofii Romaszewskiej). Jego śmierć upamiętniono nadając imię ulicy na łódzkim osiedlu im. Józefa Montwiłła-Mireckiego.

- prof. **Łukasiewicz Jan Leopold** (1878 – 1956); logik; filozof; matematyk; wykładowca akademicki; Urodził się 21 grudnia 1878 roku we Lwowie. Jego rodzicami byli: oficer austriacki – Paweł oraz Leopoldyna zd. Holzer;

Po ukończeniu I Gimnazjum we Lwowie, podjął studia filozoficzne (m.in. pod kierunkiem prof. Twardowskiego) na miejscowej uczelni, ukończone doktoratem w 1902 roku. W okresie następnych 3 lat (1902-1905) pracował jako nauczyciel miejski, a jednocześnie pozostawał pracownikiem *Biblioteki Uniwersyteckiej*. W roku 1905 podjął dalsze studia specjalizujące w Berlinie i Louvain. W roku 1906 uzyskał habilitację na Uniwersytecie Lwowskim, a od roku 1911 był już tam profesorem. Od 1915 był również pracownikiem naukowym *Uniwersytetu Warszawskiego* (pełnił godność rektora tej uczelni w latach 1922-1923 oraz 1931-1932). W 1918 pełnił funkcję „szefa” szkolnictwa wyższego w powstałym ministerstwie edukacji. Był współtwórcą kilku uczelni: *Uniwersytetu Wileńskiego* oraz *Uniwersytetu Poznańskiego*, a także *Akademii Górniczo-Hutniczej* w Krakowie. Około roku 1920 stworzył podstawy do pierwszego poza-klasycznego rachunku *logiki trójwartościowej*, rozłożonego następnie na: *logikę modalną*, *logikę rozmytą* oraz *logikę probabilistyczną*. Jednocześnie zainicjował tzw. *notację polską* (zapis wyrażen matematycznych stosowany powszechnie dzisiaj chociażby w

informatyce). Z nastaniem roku 1923 zrezygnował z pracy dydaktycznej, oddając się pracy naukowej. Był członkiem *PAU* od roku 1937. Współtworzył lwowsko-warszawską szkołę filozoficzną i tzw. „warszawską szkołę logiczną”. Był jednym z najwybitniejszych polskich logików XX wieku, twórcą i budowniczym aksjomatycznych systemów rachunku zdań. Doceniając go właśnie na tej płaszczyźnie w roku 1938, uzyskał *doctorat honoris causa* Uniwersytetu w Múnsterze. W okresie niemieckiej okupacji roku 1939, czynnie uczestniczył w tzw. *tajnym nauczaniu – Tajnym Uniwersytecie*, prowadząc wykłady z filozofii i logiki w swoim prywatnym mieszkaniu. Emigrował z kraju w roku 1944 do Niemiec, stąd do Belgii, a następnie w roku 1945 do Irlandii, gdzie w rok później (1946), został profesorem *Królewskiej Akademii Irlandzkiej* w Dublinie. Autor rozlicznych artykułów i opracowań naukowych, m.in.: *Analiza i konstrukcja pojęcia przyczyny* (1906), monografii: *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa. Studium krytyczne* (1910), *Elementy logiki matematycznej, Aristotle's Syllogistic from the Standpoint of Modern Formal Logic*.

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego od 17 stycznia – 9 grudnia 1919 r.; w okresie sprawowanej władzy, domagał się upaństwowienia wszystkich szkół, aby dać szansę przeważającej liczbie młodzieży z przeludnionych dzielnic robotniczych;

Zmarł profesor Jan Leopold Łukasiewicz w nieznanych bliżej okolicznościach w dniu 13 lutego 1956 r. w Dublinie w Irlandii i tam najprawdopodobniej został pochowany.

- **Łopuszański Tadeusz** (1874–1955); pedagog; zaangażowany działacz oświatowy. Urodził się 15 stycznia 1874 roku we Lwowie. Pochodził z rodziny inteligenckiej. Jego rodzicami byli – Edward, a matką - Waleria zd. Kuriers;

Ukończył *Gimnazjum* pod wezwaniem *św. Anny* w Krakowie. W latach 1891-1895 pozostawał studentem Uniwersytetu Jagiellońskiego na Wydziale Matematyki i Fizyki. Po zdaniu egzaminu nauczycielskiego w roku 1895 uzyskał statut nauczyciela fizyki i matematyki, ucząc jednocześnie w *I Krakowskiej Szkole Realnej*. W roku 1899 został profesorem gimnazjum w Rzeszowie, gdzie zorganizował pierwsze prawdziwe laboratorium do własnych zajęć z fizyki i chemii. Najprawdopodobniej wtedy też zawarł związek małżeński z nauczycielką Ireną Biżańską. W latach 1902-1903 odbył dzięki uzyskanemu stypendium dwie zagraniczne podróże do Francji, Anglii, Niemiec i Szwajcarii w celu bliższego zapoznania się z osiągnięciami

ówczesnej pedagogiki, jej prądami i ruchem reformatorskim. W roku 1909 powrócił do Krakowa i podjął pracę nauczyciela w – *II Krakowskiej Szkole Realnej*. Wtedy także prawdopodobnie zainicjował powstanie szkolnego klubu piłki nożnej, który następnie łącząc z innymi podobnymi, stał się pierwowzorem późniejszego krakowskiego klubu *Wisła*. Pozostawał czynnym działaczem *Towarzystwa Tatrzańskiego* (wraz z J.Chmielowskim i K.Bachledą wszedł na Żabi Szczyt Wyżni w Tatrach w dniu 26 lipca roku 1905). Od roku 1905 przewodniczył *Komisji Reformy Szkół Średnich*, zainicjowanej przez *Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych*. Ponadto w latach 1906-1907 pełnił funkcję *inspektora szkolnictwa ludowego* dla całego okręgu krakowskiego z miastem włącznie. W latach 1912-1914 był jednym ze współzałożycieli i kierowników prywatnej eksperymentalnej szkoły w Prokocimie w okolicach Krakowa (reprezentowała wówczas wzór „*new schools*”; zróżnicował w niej programy nauczania według uzdolnień i zainteresowań uczniów); w okresie I wojny światowej pozostawał inspektorem szkolnym na okręg lubelski z miastem włącznie. Od roku 1917 r. występował już jako prekursor podziału młodzieży pod względem kształcenia uzdolnień; często w tym okresie z własnej pensji kupował książki dla wielu bibliotek szkolnych „swojego” rejonu. W tym też roku, od września, uzyskał przeniesienie służbowe do Warszawy na stanowisko: *naczelnego inspektora szkolnictwa elementarnego* w departamencie oświaty *Tymczasowej Rady Stanu*. Od miesiąca lutego roku 1918 przeniesiono go, w ramach tego departamentu, na „szefa” szkolnictwa średniego – był wówczas także jednym ze współorganizatorów szkolnictwa polskiego na obszarze Śląska Cieszyńskiego. W okresie: 7 lipca roku 1920 do 28 lutego 1927 roku pozostawał wiceministrem tego resortu. Po *przewrocie majowym*, usunięty z zajmowanego stanowiska jako „niewygodny politycznie”. Obdarzono go jednakże funkcją przewodniczącego *Komisji Egzaminów Państwowych* w Warszawie dla nauczycieli szkół średnich. Pomimo to, nieoficjalnie nadal wykonywał uprzednie zadania; był twórcą i współzałożycielem założonego w 1928 r. eksperymentalnego *Gimnazjum* oraz *Liceum im. Sułkowskich* w Rydzynie k/Lesna. W następstwie tego faktu został tam wybrany „dyrektorem”. W trakcie wakacji organizował dla grup uczniowskich tzw. „wędrowniki wakacyjne”, preferując szeroko pojętą płaszczyznę *regionalizmu*. W szkołach tych zatrudniała się również i jego żona (było to małżeństwo bezdzietne; zginęła w wypadku samochodowym w roku 1946).

Reprezentował linię umiarkowanej prawicy. Autor kilku różnych opracowań dotyczących zagadnień oświaty, m.in.: *Zagadnienia wychowania*

zawodowego (1918), *Zawód nauczycielski* (1927), *Rydzyna. Dziesięć lat działalności Fundacji Sulkowskich* (wznowienie 2001), *Szkoła doświadczalna. Trzechsetlecie 1936-1939* (wznowienie 2001), *Tezy. Od pedagogiki narodowej do pedagogiki europejskiej* (wznowienie 2000). W okresie okupacji hitlerowskiej przebywał początkowo w Pruszkowie, a następnie w okolicach Krakowa (najprawdopodobniej w majątku rodziców jednego z jego byłych uczniów), organizując tajne nauczanie; po wojnie powrócił do Krakowa, jednakże władze komunistyczne nie zezwoliły na jego powrót do wykonywanego zawodu nauczyciela. Od roku 1948 zamieszkał w Gliwicach.

Minister edukacji za okres: od 13 grudnia 1919 do 24 czerwca 1920 r.; Był jednym ze współautorów koncepcji szkolnictwa ogólnokształcącego na poziomie średnim (doczekała się realizacji dopiero w późniejszych latach 20-tych). Konsekwencją było wydanie w roku 1919 anonimowej broszury – *Program naukowy szkoły średniej*, w którym właśnie Łopuszański postulował wdrażanie 4 typów kształcenia. Począwszy od *klasycznego*, a skończywszy na *matematyczno-przyrodniczym*. Zawsze i w całej rozciągłości podkreślał potrzebę istnienia *Gimnazjum* – najlepiej z przewagą programów nauk ścisłych. Był uczestnikiem tzw. *Sejmu Nauczycielskiego* (obradował w kwietniu roku 1919). W roku 1921 założył *Komisję Pedagogiczną Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, której głównym celem był rozwój nauk o wychowaniu i promowanie wydawanych przez nauczycieli prac pedagogicznych. Od 1923 roku czynnie uczestniczył w *Komisji Oceny Książek do Czytania dla Młodzieży Szkolnej* (był jej przewodniczącym).

Zmarł Tadeusz Łopuszański w dniu 19 kwietnia roku 1955 w Chorzowie. Pośmiertnie, na życzenie przyjaciół i miejscowej ludności, został ekshumowany i pochowany w miejscowości Kłoda, w pobliżu Rydzyny (Wielkopolska) – na pamiątkę założenia tam placówki oświatowej i sprawowania w niej władzy dyrektora.

- mgr **Rataj Maciej** (1884 – 1940); nauczyciel; publicysta; marszałek Sejmu; polityk; zastępca komisarza cywilnego przy Dowództwie Głównym *Służby Zwycięstwu Polski* (późniejsze AK). Urodził się 19 lutego 1884 roku we wsi Chłopy, powiat Rudki, w okolicach Lwowa. Pochodził z rodziny zubożałych rolników – Stanisława i Józefy zd. Nowicka;

Po ukończeniu szkół elementarnych (jednoklasową w Chłopach, oraz czteroklasową w Komarnie), dalszą naukę podjął w IV Klasycznym

Gimnazjum we Lwowie. W roku 1904 zdał pozytywnie egzamin dojrzałości i podjął studia *filologii klasycznej* na *Uniwersytecie Lwowskim*, które ukończył w roku 1908. W latach 1908-1913 oraz 1917-1918 pozostawał nauczycielem gimnazjum – uczył *łaciny, greki i propedeutyki filozofii* we Lwowie, a następnie w Zamościu. W roku 1909 zawarł związek małżeński z Bolesławą Wiczyńską. Trudna sytuacja materialna przymusiła go wkrótce do podjęcia zatrudnienia jako nauczyciel prywatny. Działacz polityczny i przedstawiciel ruchu ludowego – w latach 1913-1918 oraz 1919-1931 związany z *Polskim Stronnictwem Ludowym „Piast”*, natomiast w latach 1918-1919 z *Polskim Stronnictwem Ludowym „Wyzwolenie”* (z ramienia tego ostatniego, uzyskał mandat do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r). Po wyborze do Sejmu, zaangażował się w pracę parlamentarną – uczestniczył w wielu komisjach, a w *Komisji Konstytucyjnej* był np. przewodniczącym; piastował również funkcję wiceprezesa własnego klubu poselskiego. Był ważnym i aktywnym członkiem – *Rady Obrony Państwa (ROP)* funkcjonującej w okresie wojny polsko-bolszewickiej. Z dniem 1 czerwca roku 1921, jako jeden z pierwszych zapoczątkował regulację wiary prawosławnej w stosunkach z państwem polskim, przywracając podział na parafie prawosławne na Kresach, choć nie tylko. Piastował urząd *Marszałka Sejmu* w latach 1922-1928. Dwukrotnie sprawował naczelną władzę w państwie (obowiązki zastępcy prezydenta) – pierwszy raz 16-20 grudnia 1922 r. (po zabójstwie prezydenta Gabriela Narutowicza), a następnie: 15.05. – 1.06.1926 r. (w okresie „*zamachu majowego*”). Powtórnie uzyskał mandat poselski w roku 1928. W trakcie wyborów parlamentarnych 1930 r. nie uzyskał wprawdzie mandatu poselskiego, ale wszedł do Sejmu w miejsce Wincentego Witosa. Był także jednym ze współtwórców *CENTROLEWU*, a także gorącym zwolennikiem i rzecznikiem szeroko pojętego, jednoczącego się ruchu ludowego, oraz jednym ze współtwórców nowego *Stronnictwa Ludowego (SL)*. W okresie od roku 1931 piastował stanowisko prezesa. Czynny obrońca więźniów „*twierdzy brzeskiej*” na wiecu we wrześniu 1930 roku. Początkowy zwolennik, a następnie umiarkowany przeciwnik sanacji i jej realizowanych zamierzeń. W czasie okupacji hitlerowskiej na Polskę, był jednym ze współzałożycieli organizacji zbrojnej *Służba Zwycięstwu Polski (SZP)*, przekształconej następnie w *Związek Walki Zbrojnej (ZWZ)*, a potem w *Armię Krajową (AK)*. Jeden z głównych organizatorów konspiracyjnej działalności organizacji *Stronnictwa Ludowego - „ROCH”*. Autor m.in.: *Pamiętniki 1918-1927*; współredaktor czasopism dla wsi – „*Wola Ludu*”, a następnie „*Zielony Sztandar*” ;

Minister oświaty w okresie: 24.07.1920 do 13.09.1921 r.; z jego inicjatywy pod obrady Sejmu trafiło szereg ustaw związanych z ówczesną edukacją. Proponował zakładanie i utrzymywanie oraz jako pilną potrzebę budowanie tzw. „szkół powszechnych”. Wysuwał propozycję pedagogizacji rodziców i opiekunów, a także organizowanie kursów edukacyjnych dla dorosłych. Proponował upowszechnianie wiedzy m.in. za pomocą czytelnictwa – zakładanie *czytelni* i *bibliotek* z przeznaczeniem dla masowego odbiorcy. Proponował znowelizowanie ustawy związanej ze szkolnictwem akademickim. Z jego inicjatywy, zmodyfikowane zostały zasady kształcenia przyszłych *prawników* i *lekarzy*. Był jednym z głównych inicjatorów i wykonawców opracowania „Statutu” dla *Uniwersytetu Poznańskiego*. Wychodząc naprzeciw szerokim oczekiwaniom był głównym orędownikiem powołania do życia - *Akademii Nauk Technicznych*. Dokonał reorganizacji szkolnictwa na terenie całego kraju poprzez likwidację jego podległości dotychczasowym „lokalnym zarządom szkolnym”, oraz wprowadzając na ich miejsce instytucje bezpośrednio podległe ministerstwu edukacji – *Kuratoria Oświaty* (w ówczesnej Polsce powołano wówczas kuratoria oświaty w województwach – *lwowskim, nowogródzkim, wołyńskim, poleskim*, a także – *pomorskim i poznańskim*). Starał się przekonać polskie władze na wszystkich szczeblach, że istotą *Samorządu szkoły* jest wspólna egzystencja szkoły, wspierana działaniami kraju, gminy i lokalnego społeczeństwa. Był pomysłodawcą tworzenia nowych placówek służących – doskonaleniu nauczycieli, dlatego w sierpniu 1921 r. współtworzył m.in. *Państwowy Instytut Nauczycielski* w Warszawie. Kierując się stworzeniem fundamentalnych podstaw teoretycznych dla szkolnictwa, a w nich m.in. dla wychowania, powołał w resorcie *Komisję Pedagogiczną*, opierającą się na wybitnych pedagogach. Z nastaniem roku 1921, zniósł w szkolnictwie polskim, stosowany wciąż jeszcze w niektórych szkołach, feudalny niemalże obyczaj – *kar cielesnych* (stosowano je niemal powszechnie np. na obszarze byłego zaboru pruskiego).

W pełni świadomie, mimo licznych ostrzeżeń i prób jego ukrycia, dał się Maciej Rataj aresztować w marcu roku 1940 w swoim warszawskim mieszkaniu przez gestapo. Wielokrotnie przesłuchiwany, został w końcu rozstrzelany (na noszach) 21 czerwca 1940 roku, przez hitlerowców w lesie Palmiry, w okolicach Warszawy w trakcie jednej z masowych egzekucji ludności słynnej akcji AB (niszczenia polskiej inteligencji). W czasie ekshumacji po wojnie, jego ciało, jakby dla potwierdzenia faszystowskiego ludobójstwa, prawie w ogóle nie uległo procesom gnilnym i deformacji

pośmiertnej.

- prof. **Ponikowski Antoni** (1878 – 1949); działacz młodzieżowy; polityk; nauczyciel akademicki; jeden z nielicznych polskich specjalistów geodezji. Urodził się 29 maja 1878 roku w Siedlcach. Pochodził z rodziny o tradycjach urzędniczych, ponieważ takie stanowisko pełnił jego ojciec. Rodzicami byli Stanisław oraz Apolonia;

W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną. W roku 1896 także miejscowe gimnazjum, uzyskując za naukę złoty medal. Następnie podjął studia na *Uniwersytecie Warszawskim* na Wydziale matematyczno-fizycznym. W dwa lata później 1898, przeniósł się na *Wydział Inżynieryjno-Budowlany* warszawskiego *Instytutu Politechnicznego* im. Cara Mikołaja, gdzie uzyskał w roku 1903 tytuł – *inżyniera budowlanego* I stopnia. Jeszcze w roku 1899 wraz z kolegami: Janem Zarzyckim i Tadeuszem Lechem, stał się inicjatorem powstania jednego z najlepszych i najpopularniejszych chórów warszawskich „*Pieśń*” (śpiewał barytonem i grywał na wiolonczeli). W momencie zmiany kierunku studiów, zaczął się także interesować działalnością polityczną i społeczną, w rezultacie wstąpił do *Związku Młodzieży Polskiej „ZET”*. Od tego czasu, aż do roku 1911 pozostawał także pod wpływami *Narodowej Demokracji*. W latach 1903-1905 był pracownikiem *Warszawskiego Okręgu Komunikacji Wodnej* (założył wówczas własne biuro melioracyjne w Warszawie), w konsekwencji czego, dalszą swoją pracę kontynuował w *Krajowym Biurze Melioracji* z ekspozyturą w Krakowie. Po roku 1911 został jednym z liderów tzw. „grupy secesyjnej” wyłamując się spod wyraźnej prorosyjskiej polityki Romana Dmowskiego. W okresie wojny polsko-bolszewickiej pozostawał aktywnym członkiem Obywatelskiego Komitetu Wykonawczego Obrony Państwa.

W roku 1916 uzyskał tytuł profesora *Politechniki Warszawskiej* (w latach 1921 oraz 1923-1924, a także 1945-1946 pełnił godność rektora tej uczelni). W latach 1916-1917 był również przewodniczącym *Państwowej Komisji Egzaminacyjnej* dla inżynierów miernictwa. Dwukrotnie piastował stanowiska ministerialne w *Radzie Regencyjnej*: od 17.02. do 4.04.1918 r. – *premierem kraju* (upadek jego rządu nastąpił skutkiem „votum nieufności” zgłoszonym przez marszałka Józefa Piłsudskiego). W latach 1922-1939 był także prezesem *Muzeum Przemysłu i Rolnictwa* w Warszawie. Od 19.09.1921 r. do momentu likwidacji resortu z dniem 17.02.1922 r., pozostawał również – *ministrem kultury i sztuki*. Piastował także stanowisko prezesa Zarządu Głównego *Ligi Obrony Powietrznej Państwa* w latach 1924-1927.

Wiadomoteż, że po roku 1925 był prezesem Komitetu Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Od roku 1926 obdarzono go również stanowiskiem prezesa Rady Naczelnej *Zjednoczenia Polskich Związków Śpiewaczych*. Najprawdopodobniej wówczas też otrzymał honorową odznakę i stanowisko prezesa amatorskiego ruchu śpiewaczego. Od roku 1928 w okresie jednej kadencji pozostawał aktywnym członkiem *Fundacji Sulkowskich*. Od maja roku 1929, pozostając prezesem *Towarzystwa Edukacji Narodowej*, przewodniczył równolegle Komitetowi Budowy Pomnika Fryderyka Chopina w Warszawie (został odsłonięty z dniem 14 listopada 1926 roku w warszawskich Łazienkach). Przynależał do *Polskiego Stowarzyszenia Chrześcijańskiej Demokracji* (PSChD), gdzie dokooptowano go do Rady Naczelnej i w roku 1930 wybrano posłem do parlamentu, z jednoczesnym wskazaniem na przewodniczącego ówczesnego klubu chadecji (po roku 1935 zrzekł się mandatu poselskiego i całkowicie wycofał z aktywnego życia politycznego).

W okresie hitlerowskiej okupacji, pozostawał członkiem Delegatury Rządu na Kraj i czynnie uczestniczył w tajnym nauczaniu dla studentów Politechniki Warszawskiej Wydziału Architektury. W latach 1940-1942 pracował również jako nauczyciel Państwowej Szkoły Budownictwa II stopnia. Czynnie uczestniczył także przy opracowywaniu założeń programowych dla rozbudowy polskiego szkolnictwa powojennego. Po upadku *Powstania Warszawskiego*, przeprowadził się do Krakowa, a następnie do Lublina, gdzie reaktywowano uruchomienie *Politechniki Warszawskiej*. Piastował natenczas stanowisko kierownika Katedry Miernictwa. Po wyzwoleniu w roku 1945 powrócił wraz z rodziną do Warszawy (jego żoną była Karolina zd. Opolska; oboje byli rodzicami siedmiorga dzieci). W Warszawie kierował katedrą miernictwa na miejscowej *Politechnice* i pozostał jej pracownikiem aż do śmierci.

Od 7.12.1917 r. do 4.II.1918 r. – był ministrem WRiOP, pozostawał w tym czasie również czynnym współorganizatorem szkolnictwa na ziemiach polskich. Po raz kolejny stanowisko premiera, a jednocześnie ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP) powierzono mu w okresie od 19.09.1921 do 6.06.1922 r.;

W trakcie sprawowanej władzy ministerialnej, pozostawał jednym z czynnych współorganizatorów zrębów polskiego szkolnictwa na obszarze ziem byłego Królestwa Polskiego. Wnioskował o otwarcie w Warszawie zarówno żeńskiego, jak i męskiego *Seminarium Nauczycielskiego*.

Stanowczo domagał się obniżenia kosztów nauczania, którymi obciążano w tamtym czasie czteroklasowe szkoły powszechne.

Zmarł prof. Antonii Ponikowski w bliżej nieznanymi okolicznościach z dniem 27 grudnia 1949 roku w Warszawie gdzie został pochowany. Jego imieniem nazwano jedną z ulic warszawskiej dzielnicy Siekierki.

- prof. **Głabiński Stanisław** (1862 – 1941/1943); polityk, ekonomista; prawnik; wykładowca akademicki. Urodził się 25 lutego 1862 roku w miejscowości Skolem na terenach Małopolski Wschodniej. Jego ojcem był urzędnik skarbowy – Jan wywodzący się z Podhala, a konkretnie z Nowego Targu;

Po ukończeniu *gimnazjum* w Samborze (teren obecnej Ukrainy), podjął dalszą naukę na wydziale Prawa na *Uniwersytecie Lwowskim* (od roku 1880), ale także równolegle na *Uniwersytecie Wiedeńskim*, jak również i na *Uniwersytecie Berlińskim*. W roku 1887 uzyskał tytuł *doktora* na Uniwersytecie Lwowskim. W roku 1888 zastąpił prof. Leona Bilińskiego na stanowisku wykładowcy akademickiego na Wydziale Ekonomii Społecznej. Najprawdopodobniej w tym samym czasie również uzyskał kolejny stopień – *doktora habilitowanego* w efekcie rozprawy: *O systemie fizjokratów w ekonomice społecznej*. W roku 1895 uzyskał tytuł *profesora* Uniwersytetu Lwowskiego (w latach 1899-1900 był dziekanem Wydziału Prawa, a 1908-1909 rektorem tejże uczelni). Wiadomo także, iż w roku 1895, zawarł związek małżeński z wywodzącą się z kręgów bogatego mieszczaństwa lwowskiego Marią Zadurską. Faktycznie do końca swojego życia stale popularyzował wiedzę ekonomiczno-polityczną, jak również czynnie wspierał przedsiębiorczość i rolnictwo. Działacz społeczny i polityczny. Szeroko wspierał wszelkie działania rozwijające gospodarkę i handel terenów Galicji Wschodniej, m.in.: w 1892 roku razem z Klemensem Dzieduszyckim i Tadeuszem Skałkowskim współzałożył pierwsze na ziemiach polskich *Towarzystwo Parcelacyjne*; w kwietniu roku 1894, współzałożył *Towarzystwo Handlowo-Geograficzne*, pozostające wiarygodnym źródłem informacji dla polskich emigrantów ekonomicznych na teren Europy; w 1902 współzałożył też powstanie *Towarzystwa Kursów Akademickich dla Kobiet* (inicjowało pierwsze kształcenie na odległość). Pozostawał lojalny wobec cesarstwa austro-węgierskiego.

Opowiadał się także jako zdecydowany przeciwnik, a nawet wróg polityczny Józefa Piłsudskiego i jego autorytarnych zapędów. W latach 1902-1918 uzyskał mandat do *Rady Państwa* Cesarstwa Austro-Węgierskiego, a także

prawo posłowania do *Sejmu austriackiego*. W latach 1902-1918 sprawował obowiązki austriackiego ministra kolei żelaznych; był też posłem Sejmu Krajowego w latach 1904-1918. Od roku 1905 był jednym ze współtwórców tzw. „*obozu wszechpolskiego*”. Po wyborach z roku 1907 został liderem najsilniejszego w ówczesnym *Kole Polskim – Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego*. Nacjonalista i przeciwnik tworzenia tajnych organizacji na ziemiach polskich. Silnie wspierał utworzenie Polski pod rządami *Habsburgów*, wobec których zawsze pozostawał lojalny. Po wejściu do rządu J.Świerzyńskiego, czynnie uczestniczył w tworzeniu – *Polskiej Komisji Likwidacyjnej* (PKL), a także lwowskiej *Komisji Rządzącej*. W latach odrodzonej Polski – w okresie 26.10. – 4.11.1918 r. pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych. W okresie lat 1919-1928 z poręki *Związku Ludowo-Narodowego* (ZLN), został posłem na Sejm. Od 1.07 1920 r. znalazł się w składzie *Rady Obrony Państwa*. Współtworzył rząd Wincentego Witosa w roku 1923. Był jednym z sygnatariuszy – z ramienia ZLN, ratyfikujących tzw. *Pakt lanckoroński*, tworzący rządy Chjeno-Piasta. W latach 1928-1935 pełnił mandat senatora II RP, pozostając równolegle prezesem klubu poselskiego i senatorskiego; był członkiem wielu organizacji o charakterze naukowym, gospodarczym i społecznym. Zasłużony członek *PAU*. Napisał wiele cennych artykułów i opracowań naukowych z zakresu prawa gospodarczego i ekonomii – m.in.: *O systemie fizjokratów* (1888), *System ekonomii politycznej* (1893), *Nauka skarbowości* (1904), *Ustrój skarbowy Rzeczypospolitej polskiej* (1926), *Polskie prawo skarbowe*; pozostawał ponadto przez długi okres współredaktorem wydawanej w latach 1890-1892 „*Gazety Narodowej*” oraz członkiem m.in. *Krajowej Rady Statystycznej*, *Instytutu Naukowego ds. Emigracji i Kolonizacji*, *Akademii Nauk Społecznych w Filadelfii*, *Towarzystwa Naukowego* we Lwowie, a także honorowym obywatelem Nowego Targu i Łańcuta. Formalnie uważał prof. Głębiński, iż powinno nastąpić równouprawnienie wszystkich mniejszości narodowych zamieszkujących Polskę, jednakże z faktyczną ich dyskryminacją (opowiadał się za pozbawieniem pełni praw obywatelskich tych wszystkich obywateli spoza narodowości polskiej, którzy nie akceptują interesów narodu polskiego, jako dominującego).

W chwili wybuchu II wojny światowej opuścił kraj, udając się na emigrację przejściem południowym ku granicy rumuńskiej, tam uległ wypadkowi i na wieść o opuszczeniu granic przez Rząd państwa polskiego, powrócił do Lwowa zgłaszając się do władz sowieckich (wierzył jeszcze, że Sowietci wkrótce ustąpią, ponieważ sojusznicy Polski: Francja i Wlk. Brytania

doprowadzą do zwycięstwa państwa polskiego, co zakończy wojnę). Ponadto zamierzał oddać się pracę naukowej pisząc opracowanie dotyczące układów polityki ekonomicznej powojennej Europy. Wtedy już dość poważnie uskarżał się na bóle serca i układu pokarmowego. Około listopada 1939 roku koledzy partyjni poinformowali go o możliwości aresztowania przez Sowieców, proponując mu bezpieczne wycofanie się do Rumunii. Jednakże próba ta nie udała się i został aresztowany przez funkcjonariuszy sowieckiego NKWD. Ci ostatni próbali namówić go do zmiany poglądów i przejścia na stronę komunistów, a ich orędownikiem była sama Wanda Wasilewska. Profesor jednakże odmówił z nią jakiegokolwiek współpracy. Od roku 1940, więziony był na *Lubiance* jako były polski działacz państwowy.

Godność ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* w II RP pełnił w okresie 28.05. do 14.09.1923 roku.

Zmarł prof. Stanisław Głąbiński najprawdopodobniej zakatowany w trakcie przesłuchań około połowy sierpnia roku 1941, choć niektóre źródła przesuwają tę datę na rok 1943, zmieniając też miejsce śmierci na Charków na terenach Ukrainy. Według oficjalnych przekazów źródłowych – umarł w więzieniu w Moskwie na tzw. „chorobę starczą”.

- prof. **Grabski Stanisław** (1871 – 1949); używał pseudonimów – „*Mazur*”, „*Zborowicz*”; polityk; prawnik; filozof; publicysta; ekonomista; wykładowca akademicki; z pochodzenia ziemianin (korzenie majątkowe sięgają prawdopodobnie rejonu Łęczycy i okolic). Brat słynnego premiera i ministra skarbu Władysława Grabskiego. Urodził się 5 kwietnia roku 1871 w miejscowości Borowo w powiecie Łowicz nad Bzurą;

Po ukończeniu V Państwowego Gimnazjum w Warszawie, podjął studia na *Uniwersytecie Warszawskim*, ale również i *Berlińskim* w *Szkole Nauk Politycznych* w Paryżu oraz na *Uniwersytecie w Bernie* (ukończył go w 1894 r. uzyskując *doktorat z nauk filozoficznych*). W tym czasie był już czynnym działaczem *Związku Robotników Polskich* i uczestnikiem odbywającego się w listopadzie 1892 r. zjazdu założycielskiego *Polskiej Partii Socjalistycznej* – wtedy powierzono mu również stanowisko jednego z redaktorów „*Gazety Robotniczej*”. Działacz robotniczych ośrodków na obszarze Górnego Śląska i Wesfalii. W roku 1895 opuścił szeregi tej partii, zostając jednocześnie członkiem Zarządu Głównego *Kółek Rolniczych*. W roku 1901, jako pierwszy zredagował prasę dla wsi – „*Gazetę Ludową*”. W latach 1901-1905 pracował jako – *docent filozofii* na *Uniwersytecie Jagiellońskim* w Krakowie. Od roku

1905 występował także jako członek *Ligi Narodowej*. Także w tym roku (1905) zyskał stopień *profesora nauk ekonomicznych Akademii Rolniczej* w Dublanach (okolice Lwowa), a od roku 1910 i *Uniwersytetu Lwowskiego*. Od roku 1906 związany był już dobrze ze stanowiskiem *Narodowej Demokracji* oraz ówczesnego *Koła Polskiego* w Petersburgu. Od roku 1907 był też wiceprezesem *Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego* w Galicji. W latach 1914-1917 występował, jako członek *Centralnego Komitetu Narodowego* we Lwowie, a następnie w latach 1917-1919 *Komitetu Narodowego Polskiego* w Paryżu, stając się jednym z najbardziej zaufanych ludzi Romana Dmowskiego. Po upadku caratu w 1917 r., był jednym z opowiadających się za utworzeniem armii polskiej u boku Rosji bolszewickiej. W roku 1919, jako jeden z pierwszych w odradzającej się Polsce, współuczestniczył w wyznaczeniu program *Związku Ludowo-Narodowego* (z szeregów tej organizacji był posłem na Sejm w latach 1919-1927). W 1920 roku wyrażał opinię, że *Liga Narodowa* spełniła swoją rolę i powinna zostać rozwiązana. Po wojnie polsko-bolszewickiej był członkiem polskiej delegacji pokojowej do Mińska i Rygi, gdzie przeciwstawiając się koncepcji federacyjnej Piłsudskiego, miał zasadniczy wpływ na wytyczenie granicy polsko-rosyjskiej. Po fakcie polskiego zamachu Stanu „*przewrotu majowego*”, usunął się ze sceny politycznej na rzecz pracy naukowej i publicystycznej. Był jednym z sygnatariuszy ratyfikujących *konkordat* Polski z Watykanem (papieżem był ówczesnie – Pius XI). W roku 1937 współredagował periodyk regionalny „*Ziemia Czerwińska*”. W roku 1939 został aresztowany we Lwowie i deportowany w głąb Związku Radzieckiego – wyrokiem sądu skazany na 5 lat obozu pracy w Suchej Bezwodnej, z którego został zwolniony w 1941 r. na mocy układu Sikorski-Majski; współpracował z ambasadorem S.Kotem, ale na prośbę gen. Sikorskiego opuścił tereny sowieckie, udając się na emigrację – 10 października 1941 r. dotarł do Londynu. W latach 1942-1945 pełnił funkcję przewodniczącego *Rady Narodowej* w Londynie. Z dniem 1.07.1945 r. powrócił do kraju by objąć stanowisko wiceprzewodniczącego *Krajowej Rady Narodowej*; uczestniczył w *Konferencji Poczdamskiej* – nakłaniał Polaków mieszkających we Lwowie i Kijowie do emigracji do Polski. Od roku 1947 czynny wykładowca akademicki Uniwersytetu Warszawskiego. Autor wielu opracowań prawnych, ekonomicznych i filozoficznych, m.in.: *Zur Erkenntnislehre der Volkswirtschaftlichen Erscheinungen* (1900), *Istota wartości* (1904), *Bieżąca chwila historyczna Polski* (1922), *Rzym czy Moskwa* (1928), *Państwo narodowe* (1929), *Trzeba szukać drogi wyjścia* (1935), *Ku lepszej Polsce* (1937) oraz *Wspomnienia*; był członkiem wielu organizacji państwowych i

zagranicznych m.in. *Rady Gospodarczej Małopolski Wschodniej, Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego* we Lwowie.

Czterokrotnie pełnił stanowisko ministra resortu edukacji : 27.10. do 15.12.1923 r. (w rządzie W.Witosa), 25.03.-14.II.1925 r. (w rządzie brata - W.Grabskiego), 20.II.1925 r. – 5.05.1926 r. (w rządzie A.Skrzyńskiego) oraz 5 – 15.05.1926 r. (znow w rządzie W.Witosa). Był jednym z inicjatorów i wykonawców *plebiscytu „oświatowego”* wschodnich terenów kraju, skutkiem czego zaczęła funkcjonować tam pewna ilość tzw. „szkół dwujęzycznych”. Opowiadał się za dokonaniem reformy szkolnej według własnego zamysłu: 6-letnia *szkoła średnia* (liceum) na podbudowie 2-letniego *gimnazjum*. Sprawując urząd ministra po raz drugi, wniósł w roku 1925 do Sejmu projekt, częściowo własnej koncepcji „reformy ustroju szkolnego”. Postrzegano go jako człowieka ówczesnej koalicji rządowej. Osobiście wykazywał ogromne zainteresowanie problematyką umożliwiającą dzieciom i młodzieży z różnych płaszczyzn społecznych, a szczególnie ze środowiska wiejskiego, szerszy dostęp do wyższych szczebli edukacji. Zakładał różne organizacyjne pułapy dla przyszłej *szkoły powszechnej*: sądził, iż 4-klasowa *szkoła podstawowa* może posiadać już uprawnienia do wstępu na „wyższy etap” – *liceum*. Osiągnięcie tego celu miało być dwuetapowe: I etap to 3–letnie *liceum* „niższe” równoważne trzem ostatnim klasom 7-letniej *szkoły powszechnej*, II etap to 3-letnie *liceum* „wyższe”, kończące się tzw. „małą maturą”. Po przejściu tych etapów jeszcze 2-letnie *gimnazjum*, którego ukończenie miało równać się z uzyskaniem pełnego średniego wykształcenia i stanowiłoby jednocześnie uzyskanie prawa do egzaminu na wyższe uczelnie. Pomysł postrzegany był jako ten, który w sposób widoczny utwierdzał uprzywilejowanie dzieci środowisk inteligencko-mieszczańskich, a więc zamożnych. Stąd był bardzo ostro krytykowany przez lewicę oraz większość orientacji centrowych, skutkiem czego *Rząd* wycofał go i nie dopuścił pod obrady Sejmu.

Zmarł prof. Stanisław Grabski z dniem 6 maja roku 1949 w nieznanym bliżej okolicznościach w Sulejówku w okolicach Warszawy. Pochowany został na cmentarzu powązkowskim w Warszawie. Był dwukrotnie żonaty (pierwsza żona: Ludmiła Rozeń; miał z nią trzy córki: Feliksę, Ludmiłę i Janinę oraz dwóch synów: Stanisława i Zbigniewa. Gdy zmarła w roku 1915, ożenił się z Zofią Smolikówną. Miał z nią jeszcze dwie córki: Annę i Stanisławę).

- prof. **Miklaszewski Bolesław Grzegorz** (1871 – 1941); używał pseudonimów - „*Górski*”, „*K.G.Dolski*”, „*Bolek*”; chemik; technolog; wykładowca akademicki;

ekonomista; działacz lewicowy. Pochodził ze zubożałej po powstaniu styczniowym rodziny ziemiańskiej. Urodził się 9 maja 1871 roku w miejscowości Ocieś w rejonie Radomia;

Absolwent *V Gimnazjum* w Warszawie z roku 1890. Jeszcze jako uczeń w 1881 roku zorganizował i prowadził nielegalną bibliotekę w *Towarzystwie Abecadlarzy* w Warszawie. W roku 1891 został skazany prawomocnym wyrokiem na karę 8 miesięcy więzienia i 2 letnią banicję z ziem *Królestwa Polskiego* za działalność w *Związku Zagranicznym Socjalistów Polskich* i aktywny udział w *II Proletariacie*. W latach 1892-1897 podjął studia w Zurychu – *chemię* na Politechnice, a *filozofię* na Uniwersytecie. W latach 1894 – 1906 pozostawał członkiem *Polskiej Partii Socjalistycznej*. W okresie lutysierpień 1896 r. przebywał na emigracji na Wyspach Brytyjskich i w USA, gdzie agitował tzw. „Polonię” do walki o niepodległość Polski (wygłosił wówczas około 120 odczytów). W okresie 1897-1899 studiował w Antwerpii w *Wyższym Instytucie Handlowym*, następnie przeniósł się do Lwowa, gdzie został asystentem Wydziału Chemii na *Politechnice Lwowskiej*. Gdy w roku 1901 powrócił na ziemie *Królestwa Polskiego*, został aresztowany i osadzony w Petersburgu, a następnie zesłany do Wołody. Od roku 1903 pełnił stanowisko kierownika kopalni rud miedzi i azbestu w Błagodatnych (na Uralu). W roku 1905, na mocy amnestii powrócił do Warszawy. W rok później (1906) opuścił *Polską Partię Socjalistyczną*. Od 1907 r. zatrudnił się jako wykładowca m.in. na *Wyższych Kursach Handlowych* w prywatnej szkole A.Zielińskiego (w latach 1912-1924 był dyrektorem tej szkoły), która została następnie przekształcona w – *Wyższą Szkołę Handlową*. Osiągnął wówczas znaczne sukcesy w badaniach, opracował nową metodę uzyskiwania *nawozów fosforowych*. Był autorem również autorem nowego rozpracowania kryteriów przyznawania tytułu *magistra*, jak i nadawania tytułu *doktora nauk ekonomicznych*. Członek *Rady Szkolnej Zarządu* miasta stołecznego Warszawy w latach 1915-1916. Jeden ze współtwórców *Politechniki Warszawskiej* i jej profesorów *Wydziału Chemii* w latach 1917-1919. Od kwietnia roku 1919 piastował stanowisko „szefa” *Sekcji Szkół Zawodowych*, a w okresie od lutego 1921 do grudnia 1923 r. był już dyrektorem *Departamentu Szkolnictwa Zawodowego* w ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP); Współtworzył *Wyższą Szkołę Handlową* w Warszawie, piastując w niej następnie stanowisko rektora w latach 1925-1928 oraz 1932-37 (zainicjował budowę nowych gmachów tej uczelni przy ul. Rakowieckiej); senator polskiego parlamentu w latach 1935-1939. W momencie wybuchu II wojny światowej, bronił budynku SGH przed

pożarem, gdy trwało oblężenie Warszawy. Był inicjatorem i głównym prowadzącym tajne studia na SGH w okresie hitlerowskiej okupacji; autor około 200 opracowań - m.in.: *Metodyka analiz główniejszych produktów rolnych* (1910), *Bogactwa naturalne Polski* (1915), *Przemysł Królestwa Polskiego; Rozmieszczenie bogactw naturalnych i źródeł energii; Wzajemny stosunek rolnictwa i przemysłu; Szkoła Handlowa Ludwika Kronenberga*.

W rządzie Władysława Grabskiego piastował tekę ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w okresie 19.12.1923 do 11.12.1924 r.* Zajął się rewizją obowiązujących „Programów nauczania”, jak i *podręczników szkolnych*. Interesował się również bieżącym porządkowaniem (aktualizowaniem) przepisów dotyczących całego ówczesnego szkolnictwa. W roku 1924 r. ogłosił propozycję zasad pracy i funkcjonowania kierowanego przez siebie resortu oraz ministerialną propozycję „Statutu” działania – *Kuratorium Okręgów Szkolnych*. W miesiącu październiku tego samego roku poddał pod dyskusję zainteresowanych gremiów propozycję przepisów dotyczących kształcenia, jak i egzaminów państwowych składanych – na nauczyciela szkoły średniej. Pozostawał autorem projektu powiązania ścisłą zależnością *szkół powszechnych, średnich i zawodowych* (niestety, prace te jednak nie zostały ukończone). Trudna sytuacja państwa, miała także ścisły w tym czasie związek z falą „kroczących oszczędności” w budżecie kraju, którego następstwem były znaczne redukcje w zawodzie nauczyciela, a nawet wiązało się to z całkowitą likwidacją niektórych szkół z początkiem roku szkolnego 1924-1925. Sytuacja spowodowała bardzo ostre protesty samych nauczycieli, oraz działaczy ugrupowań lewicowych, doprowadzając w sumie również do niefortunnej dymisji ministra.

Profesor Bolesław Grzegorz Mikłaszewski zmarł w dniu 1 września 1941 r. zarażony *tyfusem plamistym*. Pochowany na warszawskich Powązkach.

- prof. **Zawidzki Jan Wiktor** (1866 – 1928); fizyko-chemik; technolog; wykładowca akademicki; historyk chemii; twórca pojęcia *autokatalizy*. Urodził się 20 grudnia roku 1866 w miejscowości Włóki (obecnie jedna z dzielnic Sierpca), w okolicach Płocka; Jego rodzicami byli: zubożały ziemianin Jan Wiktor (pełnił funkcję zarządcy folwarku) oraz Zofia zd. Gościcka.

Najprawdopodobniej edukację początkową pobierał od nauczycieli prywatnych w domu rodzinnym. Wiadomo, że okresie lat 1876-1884 uczęszczał do gimnazjum w Warszawie. Po uzyskaniu pozytywnego egzaminu dojrzałości, podjął studia w kierunku chemii oraz budowy maszyn

na *Politechnice* w Rydze. Studia ukończył z wyróżnieniem otrzymując dyplom *inżyniera chemika*. W latach 1892-1907, pozostawał pracownikiem naukowym tejże uczelni (był już wówczas asystentem w stopniu *docenta*). W roku 1900 uzyskał – *doktorat filozofii* na *Uniwersytecie* w Lipsku, a także uzupełniał studia kierunkowe w Amsterdamie. Przy czym w trakcie pobytu w Lipsku, uczestniczył w *Stowarzyszeniu „UNITAS”*, skupiającego Polaków studiujących w tym mieście. W roku 1905 uzyskał ponadto stopień – *magistra chemii* na *Uniwersytecie Petersburskim*. Jeszcze w tym samym roku uzyskał również tytuł: *inżyniera technologa* w *Ryskim Instytucie Politechnicznym*. Od roku 1907 do 1917 był już – *profesorem Akademii Rolniczej* w Dublanach (okolice Lwowa). Od roku 1917 kierował *Katedrą chemii nieorganicznej* na *Uniwersytecie Jagiellońskim* w Krakowie, a od roku 1918, został przyjęty w skład członków *Polskiej Akademii Umiejętności* oraz członków *Rady Stanu Królestwa Polskiego* (na wniosek *Rady Regencyjnej*). Przeniósł się wówczas na *Politechnikę Warszawską* (rektorem tej uczelni był w roku akademickim 1918-1919). Z dniem 19 maja 1919 roku otrzymał nominację *profesorską*, oraz etat kierownika *Katedry Chemii Nieorganicznej* na *Wydziale Chemii* w *Politechnice Warszawskiej*. Od roku 1919 pełnił funkcję wykładowcy również na *Uniwersytecie Warszawskim*, a od roku 1920, pozostawał prezesem *Polskiego Towarzystwa Chemicznego*.

W latach 1921-1928 był też ministrem, oraz wiceprezesem *Kasy im. J.Mianowskiego* (lekarz z Wilna, którego imieniem nazwano powstałe w 1881 r. w Warszawie *Towarzystwo Pomocy dla osób pracujących naukowo*). Po odejściu ze stanowiska ministra, powrócił do pracy na uczelni. W latach 1927-1928 kierował *Radą Naukową Chemicznego Instytutu Badawczego* w Warszawie. Był natenczas jednym z prekursorów i głównych redaktorów założonego przez siebie periodyku – „*Roczniki Chemii*”. Autor wielu publikacji z dziedziny fizyki i chemii, głównie w zagadnieniach – kinetyki chemicznej (nad tą problematyką pracował od roku 1913), historii chemii, prężności cząstkowych par układów wieloskładnikowych. Jest także twórcą pojęcia „*autokatalizy*” i stężenia ułamkowego. Dokonał badań składu powierzchniowego warstw roztworów. Na podstawie wieloletnich badań wyróżnił 8 typów reakcji katalitycznych. Do wiekopomnych jego opracowań należy bezsprzecznie m.in.: *Kinetyka chemiczna* (1931), oraz *Chemia nieorganiczna* (1932).

W marcu roku 1924, został dyrektorem Departamentu Nauki i Szkół Wyższych, a następnie ministrem Wierzeń Religijnych i Oświecenia Publicznego w okresie: 11.12.1924 do 25.03.1925;

Zmarł profesor Jan Wiktor Zawidzki w nieznanych bliżej okolicznościach z dniem 14 września 1928 roku w Warszawie. Miejsce wiecznego spoczynku znalazł na warszawskich Powązkach. W uznaniu jego zasług dla nauki polskiej, od roku 1979 Polskie Towarzystwo Chemiczne, nadaje medal jego imieniem za wybitne osiągnięcia w zakresie chemii fizycznej i nieorganicznej.

- prof. **Sujkowski Antoni** (1867 – 1941); geograf; wykładowca akademicki; działacz polityczny. Urodził się 21 maja roku 1867 w miasteczku Zakroczym w okolicach Warszawy. Jego rodzicami byli: Bronisław i Laura zd. Dmowska;

Po ukończeniu wykształcenia elementarnego Gimnazjum Gubernialnego w Płocku i po uzyskaniu pozytywnego egzaminu dojrzałości podjął studia na Wydziale Matematyczno-Fizycznym *Uniwersytetu Kijowskiego*. Po jego ukończeniu pracował na etacie *nauczyciela*, oraz *dyrektora* wielu różnych szkół prywatnych na terenie Królestwa Polskiego – m.in. w Będzinie i Kaliszu. Od października roku 1904 przynależał do skupiającego nauczycieli szkół prywatnych terenu warszawskiego – *Koła Wychowawców*. Natomiast od roku 1905 współuczestniczył, a następnie był jednym z wykładowców w uruchomianym przez *Polską Partię Socjalistyczną – Uniwersytecie dla Wszystkich*. W okresie I wojny światowej był członkiem i aktywnym działaczem *Polskiej Organizacji Wojskowej* (POW). Od roku 1919 był również członkiem *Komitetu Narodowego Polskiego* w Paryżu, wtedy także, również był jednym z delegatów z polecenia *Marszałka Józefa Piłsudskiego*, reprezentującym stronę polską w czasie *Kongresu Wersalskiego*. Przy czym stale pozostawał ekspertem od zagadnień geograficznych i etnograficznych. W okresie I Powstania Śląskiego, angażował się czynnie w Komitecie Pomocy dla Górnoślązaków. W okresie międzywojennym był profesorem *Szkoły Głównej Handlowej* w Warszawie (stanowisko *rektora* tej uczelni pełnił w latach 1929-1931) w dziedzinie – *geografii* gospodarczej i politycznej. W latach 1919-1926 przewodniczył *Wydziałowi Statystyki Handlu Zagranicznego i Komunikacji* Głównego Urzędu Statystycznego. Był jednym z inicjatorów i współzałożycieli *Instytutu Badań Spraw Narodowościowych*. Od roku 1924 uczestniczył w pracach tzw. „obożu piłsudczykowski” w *Konfederacji Ludzi Pracy*. Musiał odejść z *Rządu*, mimo wielkiego liberalizmu ku polityce mniejszości narodowych, z powodu zdecydowanie ostrej, nacjonalistycznej i prawicowej krytyki jego poglądów. Od 1932 roku pozostawał prezesem *Polskiego Towarzystwa Geograficznego*. Autor licznych prac dotyczących problematyki geografii gospodarczej i politycznej głównie ziem polskich – m.in.: *Rys geograficzny ziem Europy środkowej*

(1906); *Geografia ziem dawnej Polski* (opracowanie z okresu I wojny światowej, a wydane po uzyskaniu niepodległości w 1918 r.); w roku 1926 dodał do tego opracowanie *Polska niepodległa*.

Minister polskiej edukacji – Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w okresie 7 lipca – 30 września 1926 r.;

Zmarł profesor Antonii Sujkowski w nieznanych bliżej okolicznościach w dniu 12 grudnia 1941 roku w Warszawie. Spoczął na jednym z cmentarzy miejskich Warszawy. Pozostawał żonaty z Heleną Sujkowską, z którą miał dwóch synów: Bogusława i Zbigniewa.

- prof. **Bartel Kazimierz** (3.03.1882 do 1941); matematyk; polityk; wykładowca akademicki. Urodził się 3 marca 1882 roku we Lwowie. Pochodził z rodziny robotniczej, ojciec Michał był maszynistą kolejowym, a matka Amalia zd. Chadaczek gospodynią domową;

Szkołę podstawową ukończył w mieście Stryj. Po jej ukończeniu, dalsze kształcenie podjął w *Państwowej Szkole Przemysłowej* we Lwowie pracował jako – *ślusarz*. Następnie już jako samouk podjął naukę w gimnazjum, które ukończył eksternistycznie w roku 1901 uzyskując pozytywny egzamin maturalny. Następnie podjął studia na *Politechnice Lwowskiej* na Wydziale Technicznym, równolegle studiując matematykę na *Uniwersytecie Lwowskim*. Wiedzę tę uzupełniał na *Uniwersytecie Monachijskim*. W roku 1913 uzyskał stopień – *profesora Politechniki Lwowskiej* (opracował w tym czasie nadzwyczaj oryginalny podręcznik do *geometrii wykreślnej*; w 1930 r. był rektorem tej uczelni). W okresie sierpnia roku 1914 do kwietnia roku 1918, odbywał służbę w armii austriackiej. W czasie od 1 września roku 1918 do 30 czerwca roku 1919, pełnił funkcję szefa polowego kolejnictwa w *Sztapie Generalnym Wojska Polskiego*. Do listopada roku 1919 był jednym z obrońców Lwowa przed Ukraińcami – posiadał wtedy stopień pułkownika. W latach od 13 grudnia 1919 do 13 grudnia 1920, piastował godność ministra kolei żelaznych w Polsce. W latach 1922-1930 był posłem do parlamentu z mandatu *Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”*. W roku 1925 opuścił *Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL)*, i współtworzył w Sejmie, popierając poczynania Józefa Piłsudskiego, *Klub Pracy*. Był pierwszym premierem państwa polskiego po „przewrocie majowym”. Od roku 1928 pozostawał związany z - *Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem (BBWR)*; pięciokrotnie powoływany na stanowisko premiera rządu w ówczesnej Polsce : 15.05.-4.06.1926 r., 8.06.-24.09.1926 r., 27.09-30.09.1926 r.,

27.06.1928 r. do 13.04.1929 r., 29.12.1929-17.03.1930 r.. Po ustąpieniu z funkcji ministra, wycofał się całkowicie z życia publicznego i powrócił do pracy dydaktycznej na *Politechnice Lwowskiej*. Znany był natenczas jako znaczny obrońca praw mniejszości narodowych, a mniejszości żydowskiej w szczególności. Przed wybuchem II wojny światowej, w latach 1937-1939 był senatorem II RP. Cały etap własnego życia politycznego był przedstawicielem umiarkowanej *sanacji*. Pozostawił po sobie wiele prac i rozpraw naukowych – m.in.: *Geometria rzutów cechowanych i pewne jej zastosowania* (1914); *Geometria wykreślna* (1919); *Perspektywa malarska* (1928); *Perspektywa intarsji w okresie wczesnego renesansu* (1931); *Rzuty cechowane* (1931). Uzyskał tytuł „doktor honoris causa” *Politechniki Lwowskiej*; był członkiem *Towarzystwa Naukowego* w Warszawie i we Lwowie, oraz członkiem zwyczajnym *Akademii Nauk Technicznych*.

Pełnił stanowisko ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* w okresie: 2.10.1926 do 27.06.1928 r.;

Aresztowano profesora Kazimierza Bartla w ramach likwidacji polskiej inteligencji (Akcja A-B) z dniem 30 czerwca roku 1941, po zajęciu Lwowa przez hitlerowców. Zginął rozstrzelany z rozkazu samego Himmlera, wraz z grupą profesorów lwowskich, po zajęciu Lwowa przez Niemców na słynnych „wzgórzach lwowskich” w nocy 25-26 lipca 1941 roku. Zwłoki profesorów po śmierci zostały wydobyte przez specjalne komando żydowskie następnie spalone i rozrzucone po okolicznych polach. Wiadomo, że w swoim małżeństwie z Marią – jedną z nielicznych wówczas kobiet senatorów II RP, posiadał jedyną córkę – Cecylię.

- dr nauk med. **Dobrucki Gustaw** (1873 – 1943); lekarz specjalista w zakresie chirurgii oraz ginekologii. Urodził się 4 kwietnia 1873 roku we wsi Mizuń w powiecie Dolina w regionie Małopolski. Jego rodzicami byli: inspektor leśnictwa – Wiktor oraz Matylda zd. Lettner;

Po ukończeniu kształcenia elementarnego, podjął naukę w *Gimnazjum* w Stanisławowie, które ukończył z wynikiem pozytywnym. Następnie podjął i ukończył studia na Wydziale Lekarskim *Uniwersytetu Jagiellońskiego* w Krakowie – w roku 1896. Po ukończeniu studiów powrócił do Stanisławowa i prowadził praktykę lekarską. Przed wybuchem I wojny światowej był prezesem miejscowego *Związku Strzeleckiego*. W okresie wojny, jako żołnierz – lekarz armii austriackiej, służył m.in. we Włoszech, w Tyrolu i w Karpatach. Pełnił stanowisko lekarza *Polskiej Organizacji Wojskowej*

(POW). Piastował urząd prezesa *Rady Opiekuńczej* w Stanisławowie, oraz prezesa okręgu *Polskiego Stronnictwa Ludowego*, a także kierownika *Starostwa Powiatowego* w Stanisławowie. W okresie walk o Wschodnią Małopolskę, był przetrzymywany i więziony przez Ukraińców. Po zakończeniu działań wojennych mianowano go dyrektorem *Szpitala Powszechnego* w Stanisławowie (urząd sprawował przez 2 lata: 1920-1922). W latach 1922-1927 uzyskał mandat *senatora* polskiego parlamentu z listy *Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś”*. Kiedy w roku 1923 r. podpisano *Pakt Lanckoroński*, przeszedł wraz z J.Dąbskim do PSL „*Wyzwolenie*”. Z dniem 25 marca roku 1925 opuścił szeregi PSL i był jednym ze współtworzących, a następnie członkiem pro-piłsudczykowskiego *Klubu Pracy*. Po „kadencji” pełnienia urzędu ministerialnego, przeprowadził się w roku 1928 do Warszawy, kontynuując jednocześnie prywatną praktykę lekarską aż do momentu wybuchu II wojny światowej. Niestety, dalsze koleje jego życia pozostają nieznane;

w okresie: 9.01.1927 do 27.06.1928 r. pełnił godność ministerialną w polskiej oświacie; zamierzał na bazie 7 – klasowej *szkoły powszechnej*, utworzyć 5 – letnią *szkołę średnią*, która według jego poglądu, byłaby najlepszym kompendium wiedzy dla kwalifikacji wyjściowych przygotowania do pracy, bądź dla ewentualnej przyszłej edukacji wyższej. Za jego władzy wprowadzono na terenach zamieszkiwanych przez ludność pochodzenia białoruskiego, obowiązkową naukę języka białoruskiego w szkołach tego regionu

Przypuszczalna data śmierci tego oddanego ówczesnej władzy „piłsudczyka”, nastąpiła z dniem 12 czerwca roku 1943. Okoliczności oraz miejsce śmierci pozostają niestety bliżej nieznane. Są przypuszczenia, że dostał się w ręce sowieckie i zginął w bliżej nieokreślonym więzieniu NKWD. Po śmierci wydano jego zwłoki i został pochowany na cmentarzu powązkowskim w Warszawie. Był żonaty z Janiną zd. Berezowska. Małżeństwo to posiadało dwoje dzieci.

- dr **Świtalski Kazimierz** (1886 – 1962); filozof, polityk, oficer *Legionów Polskich*. Urodził się w Sanoku 4 marca roku 1886. Jego rodzicami byli: starosta Sanoka, były uczestnik powstania styczniowego – Albin oraz druga żona: Antonina Maria zd. Veite.

Po ukończeniu szkoły elementarnej, dalszą naukę kontynuował w Gimnazjum Męskim w Sanoku. Po ukończeniu tej szkoły i pozytywnie

zdanym egzaminie dojrzałości w roku 1904, podjął studia na wydziale filozofii *Uniwersytetu Lwowskiego*, gdzie zdobył tytuł *doktora* w roku 1908. Jego rozprawa dotyczyła problematyki stosunku Jana Kochanowskiego do Pisma Świętego. Następnie aż do roku 1914, zatrudniał się jako nauczyciel gimnazjalny szkół lwowskich. Pozostawał w tym czasie bardzo aktywnym członkiem organizacji – *Związek Walki Czynnej* oraz *Związku Strzeleckiego*. W momencie wybuchu I wojny światowej, służył w szeregach I pułku piechoty *Legionów Polskich*. Do około połowy grudnia roku 1918 czynnie uczestniczył w pracach Polskiej Komisji Likwidacyjnej. W latach 1918-1925 pozostawał żołnierzem zawodowym Wojska Polskiego, będąc początkowo referentem politycznym w *Adiutanturze Generalnej Naczelnika Państwa*, gdzie uzyskał stopień – *majora*. W okresie listopada i grudnia roku 1919 uczestniczył w prowadzonych negocjacjach z ZSRR w Mikaszewiczach. W trakcie konfliktu wojny polsko-bolszewickiej, przyjął zadania sekretarza marszałka Piłsudskiego w Radzie Obrony Państwa. Około roku 1923, już jako oficer rezerwy, został przydzielony do Biura Historycznego Sztabu Generalnego. Jako gorący zwolennik marszałka Piłsudskiego, został jednym ze współtwórców *Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski* umiejscowionym w Warszawie. Najprawdopodobniej w miesiącu kwietniu roku 1925 odbył misję do Francji z poręki Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Miał jakoby zbadać sytuację polskiej emigracji zarobkowej. Faktycznie zbierał informacje dotyczące negocjacji francusko-niemiecko-brytyjskich przygotowujących zawarcie układu w Locarno. Z nastaniem roku 1926, został mianowany szefem *Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP*, a następnie w latach 1926-1928, pełnił funkcję dyrektora *Departamentu Politycznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*. Po opuszczeniu stanowiska ministra edukacji, został mianowany premierem Polski w okresie 14.04.-7.12.1929 r.; w latach 1930-1935 – pełnił godność *Marszałka Sejmu*, natomiast w roku 1935 godność *Wicemarszałka Senatu*. Sprawował także urząd – *Wojewody Krakowskiego* (lata 1935-1936), z którego został odwołany w związku z wypadkami w *Krakowskich Zakładach Przemysłu Gumowego „Semperit”*. Uczestnik wojny obronnej roku 1939. Do 1945 r. w faszystowskiej niewoli (więziony w oflagu – Woldenberg). Po wojnie, w latach 1948-1956 więziony przez reżim komunistyczny, a następnie zrehabilitowany. Jeden z kręgu najbliższych współpracowników *Marszałka Józefa Piłsudskiego* – pełnił służbę adiutanta przy Marszałku. Był jednym ze współzałożycieli *Instytutu im. Józefa Piłsudskiego* w Nowym Jorku, i jednym z jego pierwszych wiceprezesów. Autor między innymi słynnych „*Zapisków*”.

W chwili wybuchu II wojny światowej zgłosił się na ochotnika do wojska, nie otrzymał jednak przydziału. Z dniem 19 września został aresztowany przez Niemców w Brześciu Litewskim. Ostatecznie umieszczony został w oflagu oficerskim w Lienz (Austria). Najprawdopodobniej wtedy, w dniu wybuchu *Powstania Warszawskiego* poległ w czasie szturm w Alejach Szucha jego syn, żołnierz AK ps. „Sadowski”. On sam obóz jeniecki opuścił wyzwolony przez Sowieców z początkiem stycznia roku 1945. Nie skorzystał z wyjazdu na Zachód, osiedlając się w Zalesiu Dolnym k/Warszawy. Stawiał jawny choć bierny opór władzy komunistycznej, często ją krytykując. Aresztowany przez komunistyczną bezpiekę około połowy listopada 1948 roku, pozostawał więziony bez wyroku około 6 lat. Następnie oskarżony przez komunistów za „faszyzację Polski” skazany w roku 1954 na 8 lat więzienia. Wyrok zawieszono po roku odbywania kary około połowy października 1955 roku (zaawansowana choroba serca, podeszły wiek i kolejny zawał). Wtedy też anulowano mu resztę kary. Utrzymywał natenczas kontakt m.in. z córką marszałka – Aleksandrą Piłsudską oraz Władysławem Pobogiem-Malinowskim, jak również *Instytutem Polskim* w Londynie i Nowym Jorku. Wtedy także doszło do kolejnego zawału serca. W roku 1962 zamieszkał wraz z żoną w Warszawie.

Pełnił stanowisko ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* w okresie: 27.06.1928 – 13.04.1929 r.

W nie do końca jasnych, choć tragicznych okolicznościach, wpadł pod tramwaj z dniem 23 grudnia 1962 roku po czym nie odzyskał przytomności, zmarł pięć dni później 28 grudnia w Warszawie, gdzie też został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim . Był dwukrotnie żonaty (pierwszą żoną była dr Julia Lewińska, lekarka ze schroniska dla legionistów, z którą się rozwiódł; od roku 1927 – drugą żoną była Janina Tynicka, sekretarka żony prezydenta Mościckiego, z którą miał syna. Jego pamięć uhonorowano odsłonięciem pamiątkowej tablicy z dniem 18 kwietnia 2016 roku w rodzinnym Sanoku na budynku I Liceum Ogólnokształcącego.

- **dr Czerwiński Sławomir** (1885 – 1931); filozof; historyk literatury; pedagog; działacz nauczycielski; zadeklarowany według wyznania jako ewangelik. Urodził się 24 października 1885 roku miejscowości Sompolno w okolicach Konina. Pochodził z rodziny prawniczej (ojciec był zastępcą notariusza);

Jako uczeń ostatniej klasy, został wydalony z *Gimnazjum* w Kaliszu za udział w strajku szkolnym, jak i wręczenie dyrektorowi szkoły (w imieniu własnym

i kolegów) żądań spolszczenia szkoły. Dopiero w IV Gimnazjum w Krakowie został dopuszczony do egzaminu maturalnego, który zdał. Następnie podjął studia na *Uniwersytecie Jagiellońskim* studiował przedmioty; *filologię polską, filozofię, pedagogikę*. Był w tym czasie członkiem wielu tajnych organizacji studenckich, kierował m.in. organizacją „Przyszłość” w Krakowie, jak również był członkiem „Zarzewia” i „Drużyn Strzeleckich”. Swoje studia w zakresie filozofii uzupełniał następnie na Uniwersytecie Wiedeńskim. Po zdaniu egzaminu państwowego, został nauczycielem *języka polskiego* wielu szkół społecznych z terenów byłej „Kongresówki”, głównie: w okresie 1910-1912 w szkole handlowej w Koninie, w latach 1912-1915 w Piotrkowie Trybunalskim, w latach 1915-1918 był dyrektorem Gimnazjum w Ostrowcu Świętokrzyskim. Pozostawał gorącym zwolennikiem władzy *Marszałka Józefa Piłsudskiego* i kreowanego przez niego porządku. Z dniem 19 czerwca roku 1923 uzyskał *doktorat* na *Uniwersytecie Jagiellońskim* (rozprawa - *Elżbieta z Krasieńskich Jaraczewska*). jak również powierzono mu wówczas etat *wizytatora Seminarium Nauczycielskich*; autor kilku opracowań, m.in. *O ideał wychowawczy szkoły polskiej*;

W 1928 r. został - *dyrektorem Departamentu*, a następnie *Podsekretarzem Stanu* w ministerstwie edukacji; stanowisko ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* objął 14.06.1929 r. i na tym stanowisku pozostał aż do swojej śmierci do roku 1931. Wizja edukacji w kraju, w którym sprawował władzę ministerialną, jawiła mu się jako jednolita (scalona), ze sprawną i prężną administracją. Takie postrzeganie wywołało u niego potrzebę utworzenia stałej *Komisji Koordynującej* prace i zamierzenia Departamentów ministerialnych. Dużą trudność w realizacji tego zamierzenia spowodowały zawirowania wywołane postępującym wówczas wyżem demograficznym kolejnych roczników dzieci wieku szkolnego. Należał do dość energicznie wspierających rozwój *szkolnictwa powszechnego*. Czynił wiele starań dla podniesienia merytorycznego poziomu wiedzy wśród nauczycieli, szczególnie *szkół powszechnych i średnich* za pomocą oferowanych im *kursów doształcających*. Wraz z początkiem roku 1930, doprowadził do uruchomienia 2-letniego *Państwowego Instytutu Nauczycielskiego* w Warszawie (założono go właśnie z myślą o najwybitniejszych kandydatach wśród nauczycieli *szkół powszechnych*). Za jego kadencji ministerialnej, powstały m.in.: *Wyższa Szkoła Muzyczna, Instytut Propagandy Sztuki, Ukraiński Instytut Naukowy, Centralne Biuro Inwentaryzacyjne*. Jego pomysłem także była inicjatywa opracowywania „statutu” dla *Polskiej Akademii Literatury i Funduszu Kultury Narodowej*. Usiłował zaszcześcić w

szkolnictwie wyraźny ideał wychowawczy oparty na tzw. „*wychowaniu państwowym*” – stanowiło to jego osobisty kult dla *Marszałka* Józefa Piłsudskiego, którego uosabiał z postacią swoistego, niepowtarzalnego polskiego „*Męża Opatrzności*” i niepowtarzalnym heroizmem. Był masonem i walczył o szkolnictwo świeckie.

Zmarł dr Sławomir Czerwiński nagle na stanowisku pracy, w dniu 4 sierpnia 1931 r. w Warszawie, wypełniając swoje ministerialne obowiązki. W Warszawie znalazł również miejsce wiecznego spoczynku. Jego śmierć była powodem nagłośnienia ogólnonarodowego sporu między kościołem katolickim, a kościołem ewangelickim. Był czynnym wyznawcą kalwinizmu, choć istnieją nie do końca jasne dowody, jakoby w dniu śmierci nawrócił się na katolicyzm. W uznaniu jego zasług na płaszczyźnie edukacji, już pośmiertnie w dniu 24 października roku 1931, ówczesny prezydent – Ignacy Mościcki, odznaczył go Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski.

- **Jędrzejewicz Janusz** (1885 – 1951); polityk; pedagog; działacz państwowy. Urodził się 21 czerwca 1885 roku w miejscowości Spiczynce na Ukrainie (rejon wschodniego Podola). Pochodził z rodziny inteligenckiej, a jego rodzicami byli: inżynier chemik Czesław, oraz Eleonora zd. Buchner (nauczycielka, córka lekarza). Posiadał brata Wacława Jędrzejewicza – oficera WP oraz siostrę Marię;

Uczęszczał do Gimnazjów w Kijowie i Odessie, choć ukończył ten etap kształcenia dopiero w Żytomierzu w roku 1904. Już wówczas czynnie uczestniczył w działalności niepodległościowej. Po pozytywnym zdany egzaminie dojrzałości, podjął studia na *Uniwersytecie Jagiellońskim* w Krakowie (na Wydziale Fizyki, Matematyki i Filozofii), oraz na *Uniwersytecie Warszawskim* na Wydziale Matematyki i Filozofii. Niestety żadnych studiów nie ukończył. Czynny działacz polityczny od roku 1904 był już członkiem *Polskiej Partii Socjalistycznej*. W roku 1907 zmienił stan cywilny, żeniąc się z córką kompozytora i krytyka muzycznego oraz pedagoga Juliusza Kornela Stattlera – Marią. W roku 1909 na okres 2 lat podjął również studia w *Paryskiej Szkole Nauk Politycznych*. W okresie 1912-1914 dokończył swoje ostatnie studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. W przededniu wybuchu I wojny światowej, zatrudniał się przede wszystkim jako nauczyciel szkół prywatnych, pozostawał nauczycielem matematyki w prywatnych szkołach – w Warszawie i Klarysewie (okolice Konstancina k/Warszawy); przez pewien okres, pełnił również godność dyrektora prywatnej *Szkoły Realnej* Nawrockiego w Warszawie, a także *Państwowego Seminarium Nauczycielskiego* w Łowiczu. W okresie lat 1924-1926

pozostawał też dyrektorem *Seminarium Nauczycielskiego im S. Konarskiego* w Warszawie. Dzięki pomocy przyjaciół z naczelnych władz *Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych*, był inicjatorem i jednym z założycieli miesięcznika – „*Wiedza i Życie*” (który, powstał w 1926 r.). Był żołnierzem *Legionów Polskich i Polskiej Organizacji Wojskowej* w latach 1914-1918. Od roku 1915 uczestniczył w walkach I Brygady Legionów, a od września roku 1916 w składzie *Komendy Naczelnej POW*, natomiast w okresie luty-lipiec 1917 był osobistym adiutantem *Marszałka Józefa Piłsudskiego* w *Komisji Wojskowej Tymczasowej Rady Stanu*. Członek „*Organizacji A*”. Od roku 1919 pełnił stanowisko referenta politycznego, a następnie prasowego *II Oddziału Sztabu Frontu Litewsko-Białoruskiego* w Wilnie, następnie był szefem sekcji kulturalno-oświatowej *III Oddziału Sztabu Generalnego*. W maju roku 1920 pełnił stanowisko szefa sekcji w sztabie *Armii Rezerwowej*, a w rok później (1921), mianowano go szefem *Wydziału Oświatowego III Oddziału Sztabu Generalnego*. Opuścił wojsko i przeszedł do rezerwy z nastaniem miesiąca września roku 1923. W kolejnych dwóch latach, 1924-1926, piastował stanowisko dyrektora warszawskiego *Seminarium Nauczycielskiego*. Natomiast po majowym „zamachu stanu” odnalazł się początkowo w *Urzędzie Rady Ministrów*, a następnie w ministerstwie oświaty – jako *wizytator*. W latach 1928-1935 posłował do Sejmu. Jako jeden z czołowych polityków sanacji – w okresie lat 1930-1935, pełnił funkcję wiceprezesa *Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR)*, a jednocześnie od 10.05.1933 r.- do 13.05.1935 r. sprawował urząd premiera *Rządu II RP*. W tym czasie inicjował młodzież do tworzonej organizacji – *Straż Przednia* oraz *Legion Młodych*. Pełnił mandat *senatora* Okręgu Wołyńskiego w latach 1935-1938. W chwili wybuchu II wojny światowej udał się na emigrację. Początkowo pozostawał w Rumunii, skąd wyjechał około roku 1940 do Palestyny (w tym czasie był nauczycielem polskich dzieci zarówno w Bukareszcie, jak i Tel-Awiiwie). Z końcem roku 1947 przeniósł się do Londynu, gdzie od roku 1948 prezesował – *Radzie Naczelnej Ligi Niepodległości Polski* oraz przewodniczył *Instytutowi im. gen. Władysława Sikorskiego*. Autor kilku opracowań, m.in.: *W krainie wielkiej przygody; Piłsudski; Demokracja i chwila obecna; Pamiętniki* (nie zostały jednak jak dotąd opublikowane);

W okresie 12.08.1931 do 22.02.1934 r. pełnił funkcję ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*; szeroko popularyzował wiedzę oraz samokształcenie. Dokonał szeregu reform w ówczesnej edukacji, które historia później nazwała – „jędrzejowiczowskimi” (późniejsza,

komunistyczna władza nazwała je w całej rozciągłości - „wstecznymi i antydemokratycznymi”), a jego samego – „ministrem reform szkolnych”; wprowadzał tzw. „obowiązek szkolny” dla uczniów kształcenia podstawowego – tzw. *szkoły powszechnej*. Realizował *szkołę powszechną* w programie 7-klasowym (ostatnia klasa przeznaczona była dla uczniów, którzy na tym właśnie etapie kończyli całkowicie swoją dalszą edukację – przeważnie organizowana była w środowiskach wiejskich, a praktycznie dawała wykształcenie na poziomie tylko czterech klas, bez prawa zdawania do gimnazjum). Zakładał przy tym, że po ukończeniu nauki po 6 klasach, możliwe byłoby przejście do *gimnazjum*, dlatego obok 4-letniego gimnazjum (warunkiem przyjęcia było ukończenie 12 roku życia, oraz zdanie egzaminu wstępnego) i 2-letniego *liceum*, zakładał 2-4 letnie *gimnazja zawodowe*; na podbudowie gimnazjum (wyposażało ucznia w tzw. *małą maturę*). Opierał także *szkoły zawodowe* stopnia licealnego. Generalnie, ukończenie *małej matury* otwierało wówczas przed uczniem drogę do podjęcia dalszej nauki w: 2 letnim liceum ogólnokształcącym, lub 2 letnim liceum zawodowym, ewentualnie w 3 letnim liceum pedagogicznym. Oczywiście należy mieć na uwadze, iż sam poziom kształcenia licealnego powodował z tych szkół już tzw. „grupę elitarną”, a *absolwenci* wszystkich „szkół licealnych”, mieli bardziej otwartą dalszą drogę do szkół wyższych. Proponowana *reformacja organizacyjna edukacji*, wymusiła wprowadzenie zupełnie innych, nowych „programów nauczania”. Całe „novum” polegało na uwzględnianiu raczej dziś nam współczesnych zasad pedagogicznych – *nauczanie łączone* (blokowe), *edukacja regionalna*, *metody aktywne*, *zerwanie z encyklopedyzmem*, *przygotowanie jednostki do uczestnictwa w kulturze*. Mało tego, dokonała istotnego jak na ten czas podziału na szeroko rozumiane 3 zasadnicze specjalizacje: *klasyczną* (podstawą była nauka łaciny i greki), *humanistyczną* (podstawę stanowiła łacina), oraz *matematyczno-fizyczną i przyrodniczą* (dwie ostatnie specjalizacje bez nauki języków starożytnych). Oczywiście absolwenci wszystkich trzech specjalizacji kończyli ten etap kształcenia tzw. *egzaminem dojrzałości* czyli „dużą maturą”, uzyskując tym samym prawo podjęcia studiów wyższych. W maju 1933 r. staraniem ministerstwa, ówczesny Sejm uchwalił odrębną „*Ustawę o szkołach akademickich*”. Ustawa „porządkowała” system i organizację uczelni na terenie całej ówczesnej Polski, jednakże w sposób odczuwalny, ograniczała istniejącą (choć bardzo niewielką) autonomię tych szkół, zwiększała przy tym uprawnienia ministerstwa w założeniach mających wpływ na organizację szkoły, budowy i rozdziału katedr, a także – nadawaniu stopni naukowych. Jako minister proponował jednocześnie „*wychowanie narodowe*” w stosunku

do młodzieży – w charyzmie i z duchem sanacji poprzez bardzo aktywne uczestnictwo w działaniu organizacyjnym: na szczeblu szkoły średniej – „Straż Przednia”, a na poziomie uczelni – „Legion Młodych”. Janusz Jędrzejewicz, mimo powszechnej opinii charakteryzującej go jako zdecydowanego antyklerykała, nadał prawa publiczne właśnie *Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu* (KUL).

Na krótko przed wybuchem II wojny światowej próbował zamieszkać w miejscowości Jaworze w okolicach Śląska Cieszyńskiego. Tam również stworzył publikowany później wychowawczy poradnik dla młodzieży – *W krainie wielkiej przygody* (1939), który zdążył wydać jeszcze przed katastrofą wojenną. W *Kampanii Wrześniowej 1939* nie uczestniczył, ponieważ nie otrzymał przydziału wojskowego i opuścił kraj. Wiadomo, że z dniem sowieckiej agresji na Polskę – 17 września, odnalazł się w Bukareszcie jako nauczyciel polskiego gimnazjum. Niestety, proniemieckie nastawienie Rumunów, zmusiło go wkrótce do emigracji do Turcji, a następnie do Palestyny. Od roku 1941 pracował tam w Tel Awiwie jako nauczyciel matematyki. Z końcem listopada roku 1943, otrzymał informację o śmierci swojego syna – żołnierza AK. Po zakończeniu działań wojennych pozostał na emigracji. W roku 1947 osiedlił się w Londynie, gdzie pozostał już do końca swojego życia. Wtedy już poważnie chorował na astmę.

Zmarł w trakcie swojego pobytu na emigracji w Londynie, w nieznanych bliżej okolicznościach z dniem 16 marca 1951 roku w Londynie. Wieczny spoczynek znalazł na ziemi brytyjskiej na cmentarzu Elmers End.

- Generał brygady **Jędrzejewicz Wacław** (1893 – 1993); dyplomata; zaangażowany działacz polityczny; historyk; specjalista zagadnień wojskowości i strategii wojennej. Urodził się 21 stycznia roku 1893 w miejscowości Spiczynce na Ukrainie (rejon wschodniego Podola). Pochodził z rodziny inteligenckiej ojciec Czesław (inżynier chemik), a matka Eleonora (nauczycielka, córka lekarza) zd. Buchner; brat Janusza Jędrzejewicza, oraz siostry Marii.

Edukację elementarną aż do dziesiątego roku życia pobierał jak jego rodzeństwo w domu rodzinnym od prywatnych nauczycieli. Wiadomo, że w roku 1903 zdawał egzamin wstępny do II Gimnazjum w Żytomierzu. Niestety niskie oceny nie pozwoliły na jego przyjęcie. Jeszcze tego samego roku zmienił miejsce zamieszkania wraz z rodziną na Warszawę. Tu kontynuował edukację w jednym z gimnazjów warszawskich. W tym okresie jego szkolnym kolegą pozostawał m.in. jeden z późniejszych bohaterów bitwy

warszawskiej wojny polsko-bolszewickiej – ksiądz Ignacy Skorupka. W roku 1912 zdał pozytywnie egzamin maturalny. Jego fascynacja lotnictwem (latał na szybowcu), pozwoliła mu w tymże roku, jako pierwszemu polskiemu pilotowi w okolicach Klarysewa, przelecieć około 300 metrów na wysokości około 20 metrów szybowcem zbudowanym przez siebie i grono gimnazjalnych kolegów. Od roku 1913 podjął studia rolnicze organizowane przy Wydziale Filozoficznym – początkowo na *Uniwersytecie Jagiellońskim* w Krakowie, a następnie w *Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego* w Warszawie. Wiązało się to z planami ojca, by w przyszłości zawiadywał majątkiem ziemskim. Z końcem roku 1913 znalazł się w szeregach organizacji Związek Strzelecki, natomiast około połowy roku 1914 jeszcze przed wybuchem I wojny światowej zdołał ukończyć – Szkołę Podoficerską.

W chwili wybuchu I wojny światowej, przebywał Jędrzejewicz akurat na wakacjach w domu rodziców w Warszawie. Skutkiem inicjatywy kolegi Adama Kota, czynnie uczestniczył w tworzeniu *Polskiej Organizacji Wojskowej* początkowo jako kierownik szkolenia placówek Szkół Podoficerskich w stolicy, a następnie, specjalizując się w dywersji na tyłach wojsk rosyjskich. Około września roku 1914 wraz z Konradem Libickim założył Wolną Szkołę Wojskową, przygotowującą polską młodzież do walki z zaborcami. Jako dowodzący *Batalionem Warszawskim*, za zgodą marszałka Piłsudskiego, około sierpnia roku 1915 znalazł się w I Brygadzie *Legionów* w walkach o Wołyń. Następnie działał w Komendzie Naczelnej w Częstochowie oraz na terenie Zagłębia. Ujęty w lipcu roku 1917 przez Niemców został skazany na 10 lat więzienia, z którego uwolniono go po uzyskaniu przez Polskę niepodległości. Był jedną z osób ratyfikujących układ z ukraińskim przywódcą Semenem Petlurą o współdziałaniu przeciwko Rosji Radzieckiej w wojnie polsko-bolszewickiej. Uczestniczył również w roli eksperta ds. wojskowych w *Traktacie Ryskim*. Ukończył *Wyższą Szkołę Wojenną*, a w latach 1925-1928 pełnił stanowisko *attache wojskowego* w Tokio. Z dniem 1.06.1919 r. awansował do stopnia *pulkownika* i odszedł do rezerwy. Początkowo zatrudniony był w charakterze – *charge d'affaires*, a następnie na stanowisku dyrektora *Departamentu Konsularnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych*. W okresie lat 1933-1934 pełnił funkcję wiceministra skarbu.

W chwili wybuchu II wojny światowej, był członkiem Rady Głównej *Ligi Morskiej i Kolonialnej*. Ponadto we wrześniu 1939 powrócił wraz z mobilizacją w szeregi wojska jako oficer łącznikowy MSZ (był obecny m.in. w ewakuacji depozytu Funduszu Obrony Narodowej z okupowanego kraju

przez Rumunię do Francji – 8 lutego roku 1940). Potem na emigracji w USA. Niestety, otoczenie gen Władysława Sikorskiego uniemożliwiło mu dalszą pracę w szeregach władz rządowych oraz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W USA współzakładał i dyrektorował, a następnie pełnił godność prezesa (lata 1956-1964 oraz 1977-1985) – w *Institucie Historycznym im. Józefa Piłsudskiego* w Nowym Jorku. W okresie roku 1948 uzyskał tytuł – profesora języka i literatury rosyjskiej Wellesley College. W roku 1958 kierował studiami slawistycznymi w Ripon College. Autor wielu opracowań i artykułów dotyczących problematyki historycznej. Autor około 300 artykułów publikowanych w „*Zeszytach Historycznych*” oraz wielu opracowań m.in.: *Kronika życia Józefa Piłsudskiego* t. 1-2 (Nowy Jork 1977); także obszernej pracy – *Poland in the British Parliament 1939-1945*. W roku 1992, w uznaniu zasług dla kraju, władze III RP mianowały go do stopnia – *generała brygady*. W roku 1993 uzyskał honorowe obywatelstwo Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa.

Stanowisko ministra *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* pełnił w okresie: od 23.02.1934 do 12.10.1935 r.; brał czynny udział w realizacji gruntownej reformy polskiego szkolnictwa, zapoczątkowanej przez swojego brata.

Pozostając do końca na emigracji, zmarł w miejscowości Chesire w stanie Connecticut w nieznanych bliżej okolicznościach z dniem 30 listopada 1993 roku. Początkowo pochowany na ziemi amerykańskiej. Potem jego prochy spoczęły na warszawskich Powązkach.

- prof. **Chyliński Konstanty** (1881 – 1939); historyk starożytności; pedagog; wykładowca akademicki. Urodził się 14 października 1881 roku w miejscowości Żmerynka Wielka na obszarze Podola (teren obecnej Ukrainy);

W roku 1899 ukończył z wyróżnieniem *Gimnazjum* na terenie swojej rodzinnej miejscowości, a następnie szkołę średnią w Petersburgu. Tam też podjął studia na wydziale historii *Uniwersytetu Petersburskiego* (w roku 1903). Po uzyskaniu certyfikatu, został wykładowcą miejscowych wyższych zakładów naukowych – m.in. *Centralnej Szkoły Sztuki Stosowanej* (była prowadzona przez barona Steglitza), *Cesarskiego Instytutu Pedagogicznego Żeńskiego*, a także na wydziale ekonomii *Politechniki Petersburskiej*. W roku 1915 uzyskał nominację na – *profesora*, nadaną mu przez *Cesarski Instytut Pedagogiczny* w Petersburgu. Bardzo czynnie włączał się we wszelkie kwestie związane z Polską. Działal w *Polskim Instytucie Oświaty*

Pozaszkolnej, pełniąc jednocześnie funkcję „kuratora” polskiej młodzieży studiującej ówczesnie na petersburskich uczelniach, był również członkiem *Macierzy*. W roku 1919 przeniósł się i osiedlił na ziemiach polskich, przyjmując etat *profesora* Wydziału Historii Starożytnej *Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* (KUL), w którym to po krótkim czasie, obdarzono go jeszcze dodatkowo stanowiskiem – prorektora i dyrektora biblioteki uniwersyteckiej. We wrześniu 1921 roku, opuścił jednak Lublin i przeprowadził się do Lwowa, gdzie uzyskał stanowisko wykładowcy na miejscowym *Uniwersytecie im. Jana Kazimierza* – pełnił wówczas także etat kierownika Katedry Historii Starożytnej. Na tej uczelni pozostał już do końca swojego życia, pełniąc w różnym czasie różne funkcje – m.in. prodziekana i dziekana Wydziału Humanistycznego w latach 1929-1930. Od roku 1926 był przewodniczącym *Państwowej Komisji Egzaminacyjnej* dla – kandydatów na nauczycieli szkół średnich. Dużo pracował dla miasta i społeczeństwa, pełniąc funkcję *Radnego Miejskiego* we Lwowie – zajmował się szczególnie sprawami dotyczącymi oświaty i muzeów. Był bardzo aktywnym członkiem różnych licznych organizacji i stowarzyszeń – m.in. *Polskiego Towarzystwa Filologicznego* (prezes w latach 1925-1927). Po ustąpieniu ze stanowiska ministerialnego, powrócił do pracy dydaktycznej na uniwersytecie, jednakże już w 1936 r., z powodu pogarszającego się stanu zdrowia, przeszedł na emeryturę. Do grona jego wybitnych uczniów należeli m.in.: Jerzy Kulczycki, Franciszek Osuchowski, Stefan Przeworski, Zygmunt Ryżewski, Stanisław Romanowicz oraz Henryk Wrażej i Kazimierz Zakrzewski.

Był autorem licznych opracowań i artykułów związanych z historią starożytną – m.in.: *Chronologia i chronografia królów Macedonii po śmierci Aleksandra Wielkiego* (1905); *Podania o początku Jonii* (1908); *Medymmy Solona* (1910); *Związek miast greckich Azji Mniejszej V wieku* (1913); *Idea narodowa w starożytnej Grecji* (1923); *O powstaniu urzędu cenzorów* (1926).

W marcu 1935 r. mianowano go Podsekretarzem Stanu, a od 13 października do 5 grudnia tegoż roku (1935), był ministrem *Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*;

Zmarł profesor Konstanty Chyliński w nieznanymi bliżej okolicznościach we Lwowie 5 lutego 1939 roku i tam został pochowany w jednej z kwater *Cmentarza Łyczakowskiego*.

- prof. **Świętosławski Wojciech Alojzy** (1881 – 1968); chemik oraz biofizyk; pedagog; wykładowca akademicki. Urodził się 21 czerwca roku 1881 w

miejsowości Kiryjówka na Wołyniu. Pochodził z zubożałej rodziny ziemiańskiej, ojcem był Wacław, a matką Aniela zd. Rogozińska;

Po ukończeniu szkoły elementarnej, trafił do *Gimnazjum Pieczerskiego* w Kijowie, które ukończył w roku 1899. Następnie podjął studia na Wydziale Chemii miejscowej *Politechniki Kijowskiej* (1906 r.). W 1910 roku (4 lata później), zatrudnił się już jako pracownik naukowy na *Uniwersytecie Moskiewskim*. Doktorat z chemii uzyskał jednakże na *Politechnice Kijowskiej* (w roku 1917) w ten sposób, iż jego pracę magisterską, ze względu na jej bardzo wysoki poziom uznano jako rozprawę doktorską. Wypadki Rewolucji Październikowej roku 1917 spowodowały, że mianowano go przewodniczącym – *Wydziału Szkolnego Polskiego Komitetu Pomocy Ofiarom Wojny w Moskwie*. Od roku 1919 pracował na etacie profesora *Politechniki Warszawskiej* (stanowisko rektora w latach 1928-1929) na Wydziale Chemii fizycznej. W momencie odrodzenia państwa polskiego, porzucił swoje stanowisko w uczelni moskiewskiej i powrócił na ziemię polskie. Zajął się wtedy m.in. pozyskiwaniem wracających do kraju wysokich specjalistów z emigracji. Od roku 1919 uzyskał etat profesora *Politechniki Warszawskiej* i powrócił do pracy naukowej. W roku 1922 zaistniał w jako kierownik koordynator badań nad – *cieplami spalania*. Od roku 1923 był już członkiem *Polskiej Akademii Umiejętności*. W roku 1927 został mianowany kierownikiem Działu Węglowego w *Chemicznym Instytucie Badawczym*. W latach 1935-1939 pozostawał *senatorem* parlamentu RP z nominacji Prezydenta państwa – reprezentował bardzo umiarkowany odłam sanacji.

Okres okupacji hitlerowskiej spędził na emigracji – z dniem 17.09.1939 r. przekroczył granice II RP i znalazł się w Rumunii. W latach 1940-1946 przebywał w USA, zatrudniając się jako wykładowca na Uniwersytetach Iowa oraz w Pittsburgu w *Instytucie Badań Przemysłowych im. Mellona*. Wynałazł *kriometr* do oznaczania czystości substancji (takie badanie kosztowało wówczas około 10 tysięcy dolarów, a jego wynalazek zmniejszył ten koszt do = 10 dolarów). Spowodował wydanie trzech monografii dotyczących nauki polskiej, dzięki czemu rozpowszechnił i spopularyzował ją na świecie nie tylko wśród Polonii. Powrócił do kraju w roku 1947 i przyjął obowiązki kierownika i wykładowcy *Politechniki Warszawskiej* katedry chemii fizycznej. Od roku 1952 był członkiem *PAN* i sprawował stanowisko pierwszego dyrektora *Instytutu Chemii Fizycznej w PAN-ie* w latach 1955-1960. Twórca współczesnej „*termochemii*”. Pozostawał członkiem wielu towarzystw i stowarzyszeń naukowych i nie tylko, m.in. był członkiem korespondencyjnym *Królewskiego Towarzystwa Naukowego* w Pradze,

członkiem honorowym *Rumuńskiego Towarzystwa Chemicznego*, wiceprezydentem *Międzynarodowej Unii Chemicznej*. Ponadto był autorem około 50 patentów na skalę światową oraz około 600 opracowań i publikacji w problematyce *kalorymetrii i termochemii, ebuliometrii, kriometrii* i nowoczesnej metody badań węgla, zarówno w języku polskim, jak i tłumaczonych na język angielski, niemiecki, francuski oraz rosyjski. Autor pierwszego polskiego podręcznika z dziedziny chemii – *Chemia fizyczna*. Posiadał 8 doktoratów honorowych *honoris causa* ówczesnych 8 polskich uczelni. Był dwukrotnie nominowany do naukowej nagrody im. Alfreda Nobla. Obecne Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego stosuje nadawanie Medalu im. prof. Wojciecha Świętosławskiego.

Był ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w okresie: 13.10.1935 r. – do pamiętnego 1 września 1939 r.); czasy *Konstytucji kwietniowej* roku 1935, to olbrzymie przeludnienie szkół – około 64 uczniów przypadało wówczas na jednego nauczyciela, spowodowane zmniejszeniem także i liczby nauczycieli. Proces ten wywołał natychmiastowe zahamowanie problemów organizacyjnych szkolnictwa, a szczególnie - *szkół powszechnych*. Pogłębiała ten fakt nasilająca się recesja gospodarcza. Konsekwencją było wprowadzenie tzw. „ograniczeń oszczędnościowych”. To pociągało za sobą przede wszystkim – zmniejszenie liczby godzin w etacie nauczyciela w rozbiciu na poszczególne przedmioty, a co za tym idzie – ograniczenie zakresu treści programowych. Forma nauczania stosowana wówczas tzw. „klasy łączone”, dopiero w latach 1936-1937 przyniosła znaczną poprawę sytuacji. Wśród postulatów ministerialnych. W każdym nowym roku szkolnym zatrudniano około 4000 nowych nauczycieli. W celu poprawienia trudnej sytuacji powstał wówczas plan budowy 5000 izb szkolnych rocznie. Innym, ujawniającym się coraz bardziej, a niepokojącym zjawiskiem w szkolnictwie powszechnym była nasilająca się tzw. „śmiertelność szkolna” – zjawisko tzw. „porzucania” szkoły przed jej ukończeniem. Powodem były przede wszystkim coraz trudniejsze warunki materialne rodziców, oraz znaczne zatrudnianie dzieci w gospodarstwach wiejskich i przemyśle. Wiele wysiłku wówczas w naprawę tej sytuacji włożył m.in. dr Marian Falski wraz z grupą doświadczonych pracowników administracji szkolnej. Powstała wówczas koncepcja tzw. „szkół zbiorczych” , które miały za zadanie wspierać dzieci ze środowisk wiejskich w dostawaniu się do szkół średnich. Niestety, szeroko zaawansowane prace nad siecią „zbiorczych szkół gminnych” przerwała wojna. W roku 1937, Świętosławski

nadal jako minister resortu edukacji, dopuścił prawo tzw. *getta lawkowego* (akceptował paragraf aryjski dla studentów pochodzenia żydowskiego). W tymże również roku 1937, Sejm uchwalił m.in. „*Ustawę o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół dokształcających*”. Narzucała ona administracji gmin, wsi i miast zakładanie tzw. „*szkół dokształcających*”, ustalała także m.in., że Skarb Państwa i Gminy ponosić będą wspólnie koszty utrzymania owych szkół. W miejsce zlikwidowanych *Seminariów Nauczycielskich*, w roku 1937, otwarte zostały 3-letnie *Licea Pedagogiczne*, oparte na podbudowie 4-letniego *gimnazjum ogólnokształcącego* nowego typu. Inną formą kształcenia nauczycieli było tzw. *PEDAGOGIUM* (uruchamiane w okresie międzywojennym – 2 letnie *Zakłady Kształcenia Nauczycieli*). Pierwsze „*pedagogia*” otwarto jeszcze w roku 1928 na terenie Krakowa, Warszawy i Lublina.

Zmarł prof. Wojciech Świętosławski w bliżej nieznanymi okolicznościach w Warszawie w dniu 29 kwietnia 1968 roku. Jego grób umieszczony został wśród nekropolii warszawskich *Powązek*.

Literatura:

1. Adamczyk-Szczecińska H., Mańkowska A., Zalewska K., *Słownik szkolny – postacie historyczne*, Warszawa 1997.
2. Borowiec J.(red.), *Encyklopedyczny słownik sławnych Polaków*”, Warszawa 1996.
3. Buszko J., *Polacy w parlamencie wiedeńskim: 1848–1918*, Warszawa 1996.
4. Chodera J., Kiryk F., *Słownik biograficzny historii Polski*, Wrocław 2005.
5. Czajka M., Kamler M., Sienkiewicz W., *Leksykon historii Polski*, Warszawa 1995.
6. Czajowski J., Majchrowski J.M., *Sylwetki polityków drugiej Rzeczypospolitej*. Kraków 1987.
7. Durozoi G., Roussel A., *Filozofia – słownik (pojęcia, postacie, problemy)*, Warszawa 1997.
8. *Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 1 – 5, Warszawa 1973-1976.
9. Gliński J.B., *Gimnazjum i Liceum im. Sułkowskich w Rydzynie 1928–1939 – Wychowawcy i Wychowankowie*, Warszawa 2005.
10. Grześ B., *100 lat ZNP (ludzie, fakty, sprawy, wydarzenia)*, Warszawa 2005.
11. Jezierski A.(red.), *Historia Polski w liczbach (Ludność i Terytorium)*, Warszawa 1993.
12. Kantyka J., Zieliński W.(red.), *Śląski słownik biograficzny*”, Katowice 1977.

13. Kiryk F., Jureczko A., *Szkolny słownik biograficzny*, Kraków 1996.
14. Królikowski J., *Generalowie i admirałowie Wojska Polskiego 1943–1990 t. I-II*, Toruń 2010.
15. Łoza S.(red.), *Czy wiesz kto to jest ?*, Warszawa 1938.
16. Majchrowski J.M.(red.), *Kto był kim w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994.
17. Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944-1991 (Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28.02.1991 r.)*, Warszawa 1991.
18. Piłatowicz J., *Poczet Rektorów, tradycja i współczesność Politechniki Warszawskiej 1826-2001*, wyd. I, Warszawa 2001.
19. *Słownik biograficzny działaczy Ruchu Ludowego*, Warszawa 1989.
20. Śródka A., Szczawiński P. (red.), *Biogramy uczonych polskich, część I: Nauki społeczne, zeszyt 1: A-J*, Wrocław 1983.
21. Śródka A., *Uczni polscy XIX – XX stulecia*, Warszawa 1994.
22. *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 2003.
23. *Współcześni uczeni polscy (słownik biograficzny)*, t. 1-2, Łódź 2009.
24. <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/edukacja-w-ii-rzeczypospolitej/>